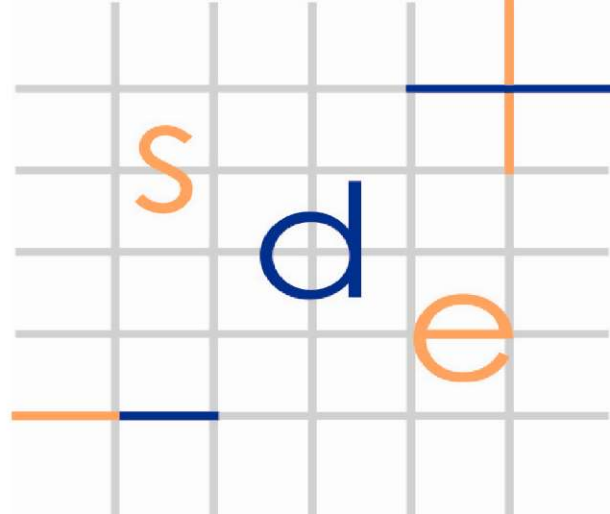

Š t . 2 L e t . V (2 0 1 2)

Delna celota:
Primer prostorske kohezije

Bojan RADEJ, Mojca GOLOBIČ

Ustvarjalna gmajna

Ljubljana, Avgust 2012

Slovensko Društvo Evalvatorjev

Tabor 7, Ljubljana

info@sdeval.si, <http://www.sdeval.si>

ISBN 978-961-92453

Pravice: Izdelek je zaščiten z licenco »Creative Commons«/«Ustvarjalna gmajna» 2.5 Slovenija, ki določa: pri uporabi dela morate navesti izvirnega avtorja; dela ne uporabiti v komercialne namene; Če spremenite ali uporabite to delo v svojem delu, ga lahko distribuirate le pod licenco, enako tej.

Priporočilo za citiranje: Radej B., M. Golobič. Delna celota: primer prostorske kohezije. Ljubljana: Slovensko društvo evalvatorjev, Delovni zvezki, let. 5, št. 2 (avgust 2012), 31 str., ISBN978-961-92453,
<http://www.sdeval.si/Publikacije-za-komisijo-za-vrednotenje/Delna-celota-primer-prostorske-kohezije-DZ-2/2012.html>

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.2(0.034.2)

RADEJ, Bojan

Delna celota [Elektronski vir] : primer prostorske kohezije / Bojan Radej, Mojca Golobič. – 1. izd. – El. knjiga. – Ljubljana : Slovensko društvo evalvatorjev, 2012. – (Delovni zvezki SDE ; 2012, št. 2)

Način dostopa (URL): Način dostopa (URL): <http://www.sdeval.si/Komisija-za-vrednotenje-dejavnosti/Vec-nivojski-vidik-druzbene-kompleksnosti.html>

ISBN 978-961-93348-0-5 (pdf)

1. Golobič, Mojca

262803968

»Delna celota: Primer prostorske kohezije«

Bojan Radej, Mojca Golobič
Ljubljana, 10. avgust 2012

Povzetek: Klasično je družbena integracija obravnavana v dvojnosti mehanske in organske plati. Prva je zadolžena za ohranjanje ravnovesij na ravni družbenih struktur ter se tiče načelnih vprašanj, druga zajema silnice kohezije iz površnih interakcij med člani. Integracija zahteva sinergijo med njima, ki pa sta nasprotujoči silnici. Sociologi (Giddens, Bourdieu, Habermas) si prizadevajo razložiti, kako lahko integracija izvira iz razkola, a so pri tem le delno uspešni. Predlagamo sredinsko razlago in uvedemo nov pojem, šibko ravnovesje. Njegova dvojna vsebovanost v polarnih silnicah pojasni sredinsko logiko družbene integracije in spremeni opredelitev njenega problema. Ilustrirano s praktičnim primerom ovrednotenja vpliva energetske politike na prostorsko kohezijo Slovenije.

Abstract: Social integration is classically studied from mechanic and from organic perspective. The former is responsible for structural balancing of principal system oppositions, while the latter is concerned with cohesion in social interactions between its members. Contemporary sociologists (Giddens, Bourdieu, Habermas) try to explain how social integration emerges from dichotomy between mechanic and organic integration. A mesoscopic approach is proposed with introduction of new category of weak balance. As a bimodal category it can be seen as embedded in the classical opposites. This enables reformulation of social integration challenge in the mesoscopic perspective. The experiment is illustrated with evaluation of energy program's impact on territorial cohesion of Slovenia.

1. Nezmožnost celostnega pogleda

Celota vsega je kategorija iz domene neskončnosti, naše spoznavne zmožnosti pa so omejene in končne. Tako se med naša hotenja celostnega spoznavanja družbenih zadev in prikrajšanostjo, ki jo trpimo pri tem kot spoznavno, prostorsko in časovno omejena bitja, razpira nepremostljiv prepad. Habermas (1984), tako kot pred njim že Parsons, trdi, da družbe potrebujejo integralno razumevanje, toda enako kot neomarksisti (Adorno, Gramsci, Marcuse, Althusser) utemeljuje, da je integrativna funkcija vse bolj onemogočena (Scheff, 2002). Od tod vprašanje ali to ne pomeni, da družbene zadeve lahko obravnavamo le necelovito?

Celovitost mišljena kot povezanost vsega z vsem na skladen način ni možna, ker vsega konsistentno ne zmoremo zavestno zaobjeti. Vsak poskus, ki to spregleda pa povzroči izključevanje vsega, kar ostane odmišljeno. Ekonomist Hayek je tako prizadevanje vlad za načrtno družbeno integracijo imenoval usodna domišljavost (1992) ideoloških inženirjev družbe, misleč, da je, kolikor sploh, družbena integracija možna le vzpostavljač se brez zavestnega vmešavanja od zgoraj, organsko. Spontano oblikovani razširjeni red je pri njem posledica nenamernega, volji nasprotujočega in bolečega prilagajanja določenim moralnim praksam in pravilom, ki jih sicer ne maramo preveč, a jih sprejmemo po svoji volji, da bi se ohranili v razmerju do konkurenčnih skupin (Hayek, 1992). Adam Smith je povsem na novo orientiral silnice družbene integracije, ko je s konceptom samourejevalne skrite roke trga postavil, da integracija ne prihaja od zgoraj (bog, kralj, oblast) ampak od spodaj, iz množice neodvisnih ravnanj posameznikov, ki delujejo za svoje dobro.

Sociologija se je družbene integracije lotila pozneje kot ekonomija, vendar pa od samega začetka kot enega ključnih predmetov svojega proučevanja. Njeni klasiki, Durkheim (1897) in Parsons (1951), kasneje Landecker (1951) in Lockwood (1964), danes Giddens (1989) in Habermas (1984) trdijo, da je integracija prva in najpomembnejša naloga družb in posebej sociologije kot znanosti o družbi. V zadnjih desetletjih je teorija integracije postala vodilna tema v sociologiji (Ferge, 1991).

Razlogi za proučevanje integracije so raznorodni. Po klasični Durkheimovi zastavitvi so prvi mehanski, sistemski oziroma strukturni razlogi. Drugi so družbeni, interakcijski oziroma organski razlogi. Sistemska integracija je pozitiven odgovor na večjo avtonomijo in razhajanje članov okoli katerih se družba strukturira kot sistem – na primer uvedba zahteve po trajnostnem razvoju, ki okolju, družbi in gospodarstvu podeljuje avtonomijo drug do drugega. Pogosto je mišljena negativno kot imperativ povečevanja soodvisnosti članov. V takem primeru (neomarksisti) integracija uvaja negativno zahtevo po poenotenju zaradi potreb sistema. Na primer pri prizadevanjih za »odpravljanje trgovinskih ovir« v primeru trgovinske globalizacije ali pri zahtevi po integraciji migrantov (Boe Ph in dr., 1999) in v primeru uveljavljanja »skupnih evropskih vrednot« in skupne evropske identitete. Največja nevarnost je, da sistemske potrebe prevladajo nad vsemi ostalimi in tako kolonizirajo (Habermas, 1984) družbo oziroma »življenje,

kot ga živimo» (*Lebenswelt*, Husserl, 1970). Posledica enostranske sistemske integracije je nedemokratska in nesocialna Evropa elit. Potreba po organski integraciji je povezana z vse večjo soodvisnostjo članov skupnosti. Silnice organskega vidika integracije niso politične (in birokratske) ampak kulturne (Delanty, 2000) in transakcijske (Smith, Hayek) ali družbeno evolutivne (Schumpeter).

Področje urejanja prostora je uporaben študijski primer za proučevanje obeh plati integracije, saj so koncepti kot prostorsko policentrično ravnotežje, prostorska integracija in kohezija v njem že dobili ključno mesto. Kljub temu je uporaba teh pojmov pogosto še nejasna, tem bolj, ker imajo osrednje mesto v (evropskem) politično birokratskem in ne v znanstvenem diskurzu. Enako velja za novo uveljavljeni koncept prostorske kohezije. Koncept pokriva tako problematiko neravnotežja med prostorskimi enotami (center – periferija, ranljiva in obmejna območja; mehanski vidik), kot koordiniranja prostorskih vplivov s strani različnih gospodarskih sektorjev oziroma vladnih resorjev, vzemimo vpliv spreminjanja poselitvenega vzorca ali razmeščanja prometne ali energetske infrastrukture na prostorski razvoj (Schenk, 2006; organski vidik). Največji zagovorniki koncepta je Svet Evrope, ki ga postavlja v osrčje svoje panevropske perspektive (De Boe in dr., 1999). Koncept ima osrednje mesto v številnih evropskih instrumentih, v ospredju pa sta prostorski program ESPON in regionalni program INTERREG.

Evropski politični koncept prostorske kohezije je posledica zlitja dveh v osnovi nasprotujočih pristopov, nemškega in francoskega (Faludi, 2004). Integracija v smislu policentrizma je nemški koncept, ki gradi na ravnotežju nasprotij in je posledica tradicionalno decentralizirane strukture nemške države. Nasprotno od francoske, ki je visoko centralizirana in teži k ohranjanju nacionalne enotnosti z zagotavljanjem kohezivnega povezovanja na podlagi skupnih vrednot. Filozofija prvega počiva na konceptu celote, zasnovanem na ohranjanju različnosti delov do celote in počiva na osnovi konflikta. Filozofija drugega počiva na konceptu, ki poudarja podobnosti delov s celoto in sovpadanja. Torej tukaj ne gre le za teoretske razlike ampak je uveljavljanje določenega koncepta celovitosti lahko načelno vprašanje ali celo vprašanje nacionalnega prestiža (Cole, 1998, v Faludi). Različni vidiki družbene integracije so zaradi svojih ideoloških podlag tem manj združljivi.

Prostorska integracija ni mogoča niti po mehanski, niti po organski poti, če sta uresničeni izključno. Mehanske povezovalne težnje samo na podlagi enovitosti so lahko dezintegracijske. Primer je rezervatni model urejanja prostora (ločevanje jurisdikcij za naravne parke, kmetijska zemljišča, vodne rezervate, gozdne rezervate...). S tem, ko rezervatna raba sistemsko prekinja pretoke med prostorskimi enotami, varuje prostorske vrednote z njihovo izolacijo, ki onemogoča prostorsko dinamiko na nižjih in na višjih prostorskih ravneh. Obenem pa je tudi povezovanje zgolj na podlagi lokalnih usklajenosti kot sta ponudba in povpraševanje na nekem trgu ali soglasje lokalnih prebivalcev glede nekih lokalnih prostorskih ureditev, kot organski princip lahko dezintegracijski, ker ne more nikoli uiti svojemu obrobnemu pomenu in nezmožnosti delovati strateško.

Težava zagotavljanja prostorske integracije je torej očitno v tem, da so procesi prostorskega povezovanja neenoviti, temeljno različni in morajo biti hkrati prisotni, vendar si medsebojno nasprotujejo. Soodvisnost in hkratna nasprotnost mehanizmov integracije ustvarja težavo, saj načelnih usmeritev ne znamo pretvoriti v vsakodnevno delovanje, ki bi vodilo do ciljev po najbolj demokratični in racionalni poti (Arrow, 1951). Nezmožnost javnih politik poiskati optimum je tako nadvse problematična, ker vnaprej razvrednoti smisel proučevanj vprašanj v zvezi s tem, kakšna vrsta družbe je bolj človečna in kako različne družbene (prostorske) ureditve ustrezajo človeški naravi in hotenjem.

V naslednjem poglavju je najprej podan osnoven pregled obravnave koncepta družbena integracija od Durkheima in Parsonsa prek Giddensa in Bourdieuja do Habermasa. Čeprav podajo osnovne določljivke za razumevanje koncepta družbene integracije, pa obenem ne priložijo tudi napotkov za njegovo uresničevanje. Zato se obrnemo k praktičnim prizadevanjem zagotoviti nek konkreten vidik družbene integracije. Izbrani primer se nanaša na ovrednotenje vplivov energetske politike, kot je bila zasnovana z Nacionalnim energijskim programom (2004) na prostorsko kohezijo Slovenije (Golobič in dr., 2008; Golobič, Marot, 2011). Po sredinskem postopku sta ocenjena mehanski in organski vidik integracije, pojavi pa se tudi tretji koncept, ki ga poimenujemo šibko ravnotežje. Njegova uvedba pojasni soodvisnost organske in mehanske integracije in sicer z razlago njegove dvojne vsebovanosti. Šele od te točke naprej je družbena integracija pojasnjena sredinsko in lahko opustimo meglene koncepte kot so skrita roka trga, evolutivna emergenca, strukturacija, spontano razširjanje reda, kot tudi represivne mehanizme sistemske integracije, ki jih opravičujejo njihove domnevno univerzalne podlage.

2. Družbena integracija

V sistemski teoriji integracija sistemov na splošno, zadeva sestavine sistema in povezave med njimi (Jensen, 2009). Integracija je temeljni proces v evoluciji vsakega sistema, ki svoje razlikujoče elemente povezuje v funkcionalno celoto (Comtois, 1986). Pojem je latinskega izvora (*integer*, nedotaknjen, celota) in se nanaša na nepristransko vključevanje sestavin z različnimi posamičnimi in z različnimi skupinskimi lastnostmi v celoto na višji pomenski ravni – sistem. V družbenih sistemih je podobno. Predmet integracije so povezave med člani družbe in ureditve, ki jih določa družbena struktura (Putnam, 1993).

Pojem integracija se nanaša na določeno obliko družbenih razmerij med sestavinami celote, ki nima nič opraviti s presojo dobrega in slabega – enako se nanaša na povezave ki so obojestransko koristne kot povezave med zmagovalci in poraženci – dokler je igra poštena in z obeh strani priznana. Družbena integracija se po tej razlagi (kot v Jensen, 2009) obravnava ločeno od morale in etike. Stanfordska enciklopedija filozofije trdi, da je filozofsko najpomembnejši ravno ta etično prazen koncept integracije, ker je edino tako lahko prost vseh vrednotnih, pravnih ali praktičnih presoj, kar mu podeljuje splošen značaj (Cox in dr., 2012). In Simmel je tudi pokazal, da je enovitost družbe lahko analizirana edino s stališča abstraktne analize oblike družbenih

povezav, ki je zmožna iti onkraj izhodiščno različnih vrednot (De Boe in dr., 1999). Tako integracija sistema sama po sebi ni cilj ampak je le sredstvo do nekega cilja, v katerega se vsebinsko ne vmešava (Delanty, 2000). Za raziskovanje možnosti povezovanja sistemov, ki temeljijo na nepremostljivih razlikah vrednot je potreben ravno nek splošen koncept, ki omogoča uresničitev kateregakoli ideološkega koncepta celote.

Klasične okvire za proučevanje integracijskih procesov v družbi je konec devetnajstega stoletja zarisal Durkheim (v svojem temeljnem delu *Suicide*, 1897), teorijo pa je sredi dvajsetega stoletja nadalje razvil Parsons. Osnovni pogoj družbene integracije je pri Durkheimu skupni niz temeljnih vrednot in predpostavk o naravi družbenih izzivov. Podobno so v Parsonsovi idealni družbi (*An Outline of the Social System*, 1951) kulturne vrednote institucionalizirane v sistemski strukturi, ki tvori državo obenem pa so njene norme internalizirane s strani ljudi oziroma družbe, ki so jim te norme naprteno. Tako so v obeh primerih podlaga integracije neka skupna izhodišča, ki imajo zanje absolutno veljavo in jih kljub svoji posamični in skupinski različnosti vsi sprejemajo brez preizpraševanja. To potem pomeni, da klasično poslanstvo družbene integracije ni ustvariti družbeno celovitost izhajajoč iz množice razlik v družbi, ker v klasičnem modelu celovitost že obstaja in je uveljavljena v skupnih izhodiščih. Klasični izziv je zgolj reproducirati predobstoječo idejo celovitosti natančno po matrici teh skupnih izhodišč. V tem pogledu prizadevanje za integracijo družbo pahne v odvisnost od tistih njenih segmentov, ki so opredelili skupna izhodišča in imajo največjo nakopičeno družbeno moč. Klasična integracija hkrati deluje kot mehanizem dezintegracije proti interesom šibkejših ali nekompatibilnih – iracionalnih – segmentov družbe, zato je klasično prizadevanje zanjo v sebi nekonsistentno. V razmerah postmoderne družbe, ko je pa je tudi centralni sistem vrednot izpuhtel in obstaja samo še neskončno načelno razlikovanje na elementarni ravni, je klasični načrt družbene integracije postal neuporaben.

Opustitev klasične predpostavke o izhodiščni enotnosti vrednot na temeljni ravni kot pogoju družbene integracije pa samo po sebi ne zahteva opustiti tudi klasične metode proučevanja integracijskih procesov in se v naravi svoje dvodelne zastavitve ohranja do danes. Durkheim je razložil med dvema vrstama družbene integracije: mehansko in organsko.

Mehanska integracija se nanaša na strukturo sistema (vsak stabilen vzorec obnašanj; Macionis, 1995) in je mera njegove interne homogenosti, na primer zaradi istega jezika, vere, sprejemljivosti za enake centralne norme (Comtois, 1986). V takšnih razmerah imajo ljudje enake vrednote in se zavzemajo za isto obliko skupnega dobra. Dejavnik mehanske integracije je harmoničnost in enotnost članov. Značilna je kot način povezovanja prvinskih skupnosti, ki so bile nizko strukturirane (Schnurr, Holtz, 1998). V modelu sodobnih družb je mehanska integracija pomembna kot princip povezovanja med primarnimi vrednotnimi podsistemi – na primer med ideološkimi. Na razvojnem področju so primarni sistemi na primer gospodarski, socialni in ekološki podsistem trajnosti (UNCED, 1992), na področju prostorskega razvoja pa socialno-kulturni, fizični in gospodarski podsistem (Camagni, 1998). Kot takšen je mehanski

vidik integracije pomemben za strukturalistično makrosociologijo, ki se osredotoča na strukturno analizo družbe, kot da bi jo opazovala iz ptičje perspektive.

Vpogled v mehanski vidik integracije je poglobil Landecker (1951) s svojim razlikovanjem med sistemsko in družbeno integracijo (Ferge, 1989) oziroma med integracijo delov (institucij) in integriranjem ljudi (skupnosti; Archer 1996, v Mauricio). Zaradi podvajanja pojmov bo treba v nadaljevanju razlikovati med »družbeno integracijo« po Durkheimu, ki jo odslej razumemo kot »družbena integracija v širšem smislu« - torej družbe, skupaj s sistemom in njegovo strukturo, od »družbene integracije v ožjem smislu« kot je opredeljena pri Landeckerju in Lockwoodu in vseh, ki sledijo njuni tradiciji. Pri njih se družbena integracija nanaša le na organski in potemtakem le na nesistemski vidik. Kadar bomo v nadaljevanju govorili o družbeni integraciji brez pridevnikov, mislimo na Durkheimov, širši koncept.

Sistemska integracija pokriva »sistemski aspekt družbenega reda« (v Perkmann, 1998) in ta razlaga razmerje med družbo in širšim družbenim sistemom, ki zagotavlja red. Po njegovem se na sistemski ravni integracijski problem nanaša na urejanje odnosov nasprotovanja med ključnimi institucionalnimi nosilci družbene strukture in je potem nujno dosleden odsev razmerij moči, ki v njej vladajo. David Lockwood (1964) je osvetlil delovanje mehanizma sistemske integracije kot razmeroma neodvisnega od motivov in interesov, ki poganjajo interakcije na mikroskopski ravni, med posamezniki in med posamičnimi skupinami. S tem je poudaril, da sta obe ravni, sistemska in družbena, nivojsko ločeni.

Za Habermasa (1987, v Mouzelis) je sistemska integracija eksternalistična, ker se tiče zunanjih odnosov med podsistemi temeljnih nasprotij. Kadar je samo en primarni vidik integracije zapostavljen, je treba cel sistem obravnavati kot neuravnotežen. Kadar se na temeljni ravni poruši ravnotežje, je obstoj sistema kot celote ogrožen. Tedaj mehanska integracija za obnavljanje strukture ne more narediti več, kot da jo obnavlja z vzdrževanjem ravnotežja med njenimi nasprotji – zato si ga lahko predstavljamo v horizontalni smeri.. S svojimi zagotovili za ohranjanje družbenih prelomov v nekem pred določenem strukturnem odnosu (Bailey, 2002), je mehansko integriranje razvidno kot radikalno (Delanty, 2000) ohranjevalna plat integracije.

Z organsko integracijo Durkheim na drugi strani misli na stopnjo medsebojne funkcionalne povezanosti posameznikov. Po konvencionalnih pričakovanjih je nizka raven družbene integracije (v Landeckerjevem, ožjem pomenu) ustrezala stanju visokega družbenega konflikta, medtem ko naj bi visoka raven družbene integracije zagotavljala visoko stopnjo družbene kohezije (Comtois, 1986).

V primeru organske integracije podlaga sodelovanja v družbi niso več minimalna skupna izhodišča, ki bi bila enaka za vse uveljavljena od zgoraj, ampak različnost, ki elementarne sestavine dela funkcionalno soodvisne pri uresničevanju njihovih hotenj, katerih izpolnjevanje družbo počasi in največkrat nevidno spreminja od spodaj. Silnice organskega povezovanja nimajo podlage v skupnih izhodiščih, saj te v organskem modelu ne obstajajo (razen na splošni

ravni obče morale, ki pa ima za organsko povezovanje le posreden pomen). Povezovalne silnice je treba šele izvabiti iz tistih, ki se povezujejo na načine, ki jih izbirajo sami za svoje dobro in so pogosto, ni pa načeloma nujno, vzajemno privlačni.

Po Calhounu je z organsko integracijo uveljavljeno kulturno razumevanje povezovanja družb. Za Habermasa (1987, v Mouzelis) pa je organska integracija zato internalistična. Izhaja iz soodvisnosti, ki družbo povezuje prek medsebojne solidarnosti članov (Burke, Stets, 2009) in s sodelovanjem v zadevah, ki so za sistem kot celoto neposredno gledano postranskega pomena. Silnice povezovanja so tako lahko le posredne. Po takšni opredelitvi je narava organske integracije šibka (De Boe in dr., 1999), mehanske pa stroga oziroma brezkompromisna.

Organski pristop je pri Lockwoodu vzvod družbene integracije. Ta ne more biti več dosežena avtomatično z institucionalnim uveljavljanjem koordinativnih mehanizmov systemskega reda ampak šele z motiviranimi prizadevanji članov. Integracija je odvisna od kohezije akterjev skozi interakcije po njihovem obsegu, intenzivnosti in kakovosti (Münch, 2001, v Delhey). Pri Perkmanu (1998) pa je družbena integracija uresničena kot interaktivni vidik družbe. Njena vsebina niso toge strukture ampak spremenljiva lokalna razmerja med člani (dejavnostmi, informacijami, znanji, akterji). Razmerja so urejena po njihovih relativnih standardih in specifičnih normah, ki opredeljujejo ravnanje v konkretnih situacijah z namenom, da na elementarni ravni povežejo podobne kolektivne lastnosti članov.

Mehanska integracija je horizontalna, medtem ko se družba po organski plati integrira v vertikalni smeri. To morebiti ni takoj razvidno in res sproža številne nesporazume, zlasti v polju politične in birokratske rabe pojmov. Nesporazumi so razvidni vzemimo v trditvah, da vertikalna koordinacija pomeni usklajevanje nižjih, nesistemskih ravni (družbe) z višjo ravno systemske strukture (npr. George, Kirkpatrick, 2003; Lafferty, Meadowcraft, 2000; GHK, 2002a,b; Abaza in dr., 2004). To je narobe, če vztrajamo na sprejetem ločevanju mehanskega in organskega vidika. Vertikalna integracija odseva stopnjo povezanosti na višji ravni urejenosti družbe, ki izhaja iz sinergije dosežene na podsistemski ravni družbe; ne porodi se šele z vzpostavljanjem struktur, gledano od zgoraj, ampak s socializacijo članov, delujoč v smeri od spodaj navzgor. Tisto, kar je predmet integracije od spodaj navzgor torej ni zagotovljeno neposredno skozi systemsko strukturo, ker ni proizvod mehanske integracije, ampak dosledno le na polju organske integracije družbe, se pravi skozi ujemanje in razlike v lokalnih interakcijah na mikro in mezo ravni.

Systemsko in družbeno integracijo s svojim spremenljivim delovanjem nenehno preobražamo drugo v drugo in tako razločitev naše vloge v procesu enkrat za vselej ne pride v poštev. Perkmann (1998) to povezuje s spremenljivostjo naših družbenih izhodišč, funkcionalnih vlog in družbenih aspiracij. Na svoji socializacijski poti pogosto prehajamo iz situacij, ko integrativno delujemo večinoma na organski ravni (poslovno, kulturno, civilno-družbeno...), v situacije, ko večinoma delujemo na systemski ravni – na primer kot izvajalci systemskih funkcij (vlivec, politik, uradnik).

Za družbo so rezultati tako rekoč porojeni »iz nič«, kar pomeni, da smer integracije ni odvisna od nikogaršnjega hotenja posebej ampak se porodi iz mnogih anonimnih lokalnih delovanj ali razlag. S stališča sistema so tako rezultati organskega povezovanja nepredvidljivi in ustvarjalni na evolutiven način. Slednjega ni težko utemeljiti. Če bi bili deli družbe povezani mehansko, potem bi bila celota družbe natančno enaka vsoti svojih članov in družbeni učinek bi bil vsota prizadevanj članov. Ker pa so deli družbe povezani sinergično, potem je celota večja (ali v primeru sistemskih izgub trenja, manjši) od seštevka njenih delov. V tem pogledu je zagotavljanje organske povezanosti družbe ustvarjalni princip integracije.

Tako torej govoriti o integraciji na klasičen način pomeni govoriti o dveh načinih in dveh samosvojih logikah oz. filozofijah integriranja (Lawrence, 2000, v Richardson, Connolly) – kohezijski (presečni, organski) in ravnotežni (mehanski). Logiki sami po sebi sta ne le kontradiktorni ampak tudi soodvisni, saj le skupaj lahko proizvedeta integrativne učinke (De Boe in dr., 1999). *Organska oz. interakcijska koherenca* družbo poveže šibko. *Brez sočasnega mehanskega oz. strukturnega ravnotežja* ne bi imela stabilnih opor, okoli katerih bi se lahko razrasla njena struktura in uveljavila njena enkratna identiteta, zato bi bila podvržena nestabilnosti in utopitvi v nekem drugem sistemu temeljih vrednot kot so njene izvirne. Nasprotno pa bi imela družba, ki je že dosegla zgolj visoko stopnjo *ravnotežja svojih nasprotij*, izražena le temeljna nasprotja, kar bi ogrožalo njen obstoj, dokler ne bi razvila kohezivnih povezav, četudi le na nižji ravni lokalnih interakcij.

Že pri Durkheimu je treba za celostno razumevanje družbe jasno razločiti, vendar obenem upoštevati oba vidika integracije. Brez njiju skupaj integracija ni mogoča. To pomeni, da integracije ni mogoče doseči niti dokončno enkrat za vselej, ker težnja lahko obstaja le kot parcialna, niti neposredno ampak samo v prepletu njegovih nasprotno usmerjenih teženj. Prizadevanja za integracijo vlečejo družbo v različne smeri – silnice mehanske integracije v smer poenotenja v glavnih vprašanjih, silnice kohezije v smer večje raznovrstnosti na lokalni ravni, da je svoboda delovanja članov čim večja.

Od tod je vprašanje, kako dve integracijski strategiji povezati, za sociološko teorijo temeljno, pravi Habermas (1984), verjetno najpomembnejši sodobni evropski sociolog družbene integracije (Calhoun, 1992). Zanj je problem v opazanju, da družbeno integracijo (v ožjem pomenu) poganja praktična racionalnost, medtem ko sistemsko poganja tehnična oz. instrumentalna racionalnost. Kohezijski vidik integracije tako nujno slabo dojema zakonitosti obnavljanja družbe na sistemski ravni, medtem ko obratno, ravnotežni vidik ne more nikoli zaobjeti normativnih vzorcev, ki tvorijo interno perspektivo družbe (nem. *Lebenswelt*, angl. *life-world*, življenja, kot ga živimo; po Husserlu, 1970).

Življenje, kot ga živimo je v medsebojnih interakcijah posredovano skozi institucionalne mehanizme sistema, ki torej nanj ne le vplivajo ampak se vanj vmešavajo in ga skušajo kolonizirati (Habermas) tako, da nekatere družbene norme postanejo legitimne, četudi s stališča celotne skupnosti niso upravičene. Sistemskih mehanizmov ni mogoče uporabljati, ne da bi se

okužili z njihovo logiko – na primer prek denarja ali s participiranjem v političnih procesih. A že vsaj od Veblena naprej velja tudi obratno, saj tehnična racionalnost ni položena od zunaj na družbo niti ne nastane sama iz sebe ampak je postopno porojeni proizvod institucionalizacije rutinskih praks praktične racionalnosti in tako ravno samega življenja, kot ga živimo.

Durkheimova družbena integracija se torej v veliki meri odvija v okviru mehanizmov sistemske integracije, ki pa ne izvirajo iz ničesar drugega kot iz institucionalizacije praks organske integracije. Tako struktura vpliva na človekovo obnašanje in ljudje povratno s svojim komunikacijskim delovanjem spreminjamo družbeno strukturo, ki jo naseljujemo. Zato je družbena integracija okvir sistemske in ta je povratno okvir družbene integracije. S tem so v razlago koncepta integracije uvedli koncept dvojne vsebovanosti.

Ko govorimo o integraciji nasploh nimamo v mislih enovitega pojma ampak medsebojno oziroma dvojno vsebovanost ločenih podkonceptov. Dvojna vsebovanost nasprotuje konvencionalno linearni miselnosti zahodnjaškega pozitivista, kjer je nekaj lahko samo črno ali belo, vsebovano ali vsebujoče, ne pa oboje hkrati. Nasprotno pa vzhodnjaki s takim sofizmom nimajo težav: pajkova mreža je posuta s kapljicami jutranje rose kjer vsaka kapljica ni zgolj vsebovani delček mreže, ampak odseva celotno mrežo, ki je tako v njej na nek način sama vsebovana – eno v vsem, vse v enem. Skratka, v naši postpozitivistični razlagi in z izhodišč teorije kompleksnosti, je dvojna vsebovanost normalna situacija in ravno tisti način, na katerega sploh lahko komuniciramo s celovitostjo, ki nam, kot rečeno, z neposredno izkušnjo in potemtakem z zavestnim naprežanjem, sama po sebi ostaja nedosegljiva.

Komplementarnost odnosov med delovanjem članov družbe (posamičnih in skupinsko) ter strukturo sistema Giddens (1989) poimenuje »strukturacija«. Teorija omogoči preseči dvojnost strukture in delovanja (organska – mehanska integracija), ko opredeli »dualnost strukture«, ki je obenem medij in rezultat družbene akcije. Argument je soroden ideji dvojne vsebovanosti. Družbena akcija ima dve komponenti, prva so agenti, druga pa struktura, ki pa so obravnavani kot enako pomembni. Struktura omejuje delovanje agentov, ker ga predpisuje; hkrati pa ga tudi omogoča, ker zagotavlja predvidljivost njihovih delovanj. Načrte delovanja posameznikov določajo motivi, praktično pa se lahko realizirajo le z rutinami, ki so sistemsko na voljo za določeno delovanje. A uporaba sistemskih rutin takoj okuži izvirne načrte s sistemskimi in se prvotni načrti zato večinoma ne morejo uresničiti kot so bili izvirno zastavljeni. To pomeni, da je družbena struktura na nek način položena na sistem in tako omejuje delovanje vseh, ko jo vzdržujejo z upoštevanjem pri svojem delovanju - a hkrati ravno ti sistemsko omejeni posamezniki omejujejo strukturo s svojim sprejemanjem ali zavračanjem njenih rutin in s sodelovanjem ali subverzijo. Strukturo nadgrajujejo z njenim upoštevanjem in jo spodjedajo z izvirnostjo pri izrabi možnosti delovanja, ki po evolutivni razlagi poraja nove načine njenega urejanja. Agenti tako ne le konstruirajo družbena dejstva (Berger, Luckmann, 1966) ampak jih nenehno tudi reflektirajo in svoje družbene strategije prilagajajo pridobljenim opažanjem. Struktura in delovanje (mikro in makro raven družbe) sta potemtakem komplementarni sili.

Delovanje ni možno brez struktur, ki motive preoblikujejo v prakse, toda tudi strukture ne obstajajo neodvisno od rutinskih praks, ki jih oblikujejo – ta proces Giddens imenuje *dvojna hermenevtika strukture in delovanja*.

Dvojnost v procesu integriranja si prizadeva preseči tudi Pierre Bourdieu (1977), ko razvije teorijo polja in habitusa. Delujoči posameznik je organsko socializiran v nekem »polju«, se pravi v nastajajočem nizu vlog in odnosov v družbeni domeni, kjer se poteguje za različne oblike kapitala, ki je polju na voljo. Polje označuje mrežo ali konfiguracijo relacij med objektivno opredeljenimi pozicijami, ki so specifične za tiste, ki v njem prebivajo in ga sooblikujejo, na primer polje šolstva, umetnosti, gospodarstva (v Wacquant, 1997). V močno diferencirani družbah je družbena realnost sestavljena iz množice relativno avtonomnih polj, oz. območij objektivnih razmerij in logik, ki so nezvedljive na tiste, ki regulirajo druga polja. Na primer, polje umetnosti in polje ekonomije sledita svojim lastnim logikam: prvo polje se je vzpostavilo z zavračanjem zakona materialnega dobička, medtem ko se je polje ekonomije pojavilo zgodovinsko z vzpostavljanjem univerzuma znotraj katerega so izključene relacije prijateljstva in ljubezni. V vsakem polju poteka neprekinjen boj – dinamične silnice polja tičijo v njegovih stalno preoblikujočih strukturah in posebej v razdaljah ter vrzelih med specifičnimi silnicami polja (v Wacquant, 1997).

Ko delujoči posameznik prilagodi vlogo in odnose v kontekstu svojega položaja v polju, s tem obenem internalizira strukturne odnose in pričakovanja za delovanje v tem polju. Ti odnosi sčasoma prerastejo v »habitus« zadevnega polja, kot ustaljen način delovanja v standardnih situacijah. Koncept habitusa pojasnjuje vzajemno penetriranje posameznikove subjektivnosti in družbene objektivnosti. Za Bourdieuja je habitus v funkciji družbene konstrukcije obenem strukturirajoča struktura (mikro) in strukturirana struktura (makro, sistem). Na eni strani internalizira strukturo svojega družbenega sveta, obenem pa ta isti svet spreminja in reproducira v prizadevanjih, da uresniči svoja hotenja in spremeni strukturno ureditev, ki ga omejuje. Tako so zunanje strukture internalizirane, obenem pa delujoči posamezniki eksternalizirajo medsebojne interakcije v družbene odnose polja (torej obratno kot Parsons zgoraj). A družbena (ožja) integracija je vedno protisistemska, saj je njeno poslanstvo preizkušati možnosti za sistemske preboje, ki bi preobrnile pogoje njunih vdelanosti. S tem pride Bourdieu do enakega sklepa, kot ga oblikujejo nekateri drugi avtorji. Pri Wallersteinu (2004) je družba razklana na sistem (anorgansko strukturo) in na organski protisistem, pri Fortesu pa na državno in nedržavno družbo (Fortes, Evans-Pritchard, 1940).

Bourdieu dvojnost med strukturo in delovanjem preseže z razlago »eksternalizacije internega in internalizacije eksternega«, to je s ponotranjenjem splošnih struktur okolja s strani ljudi in obenem s povnanjanjem njihovih sistemskih aspiracij prek delovanja. Tako je tudi pri njem dihotomija pojasnjena, ko klasične polaritete v družbi razloži ravno s stališča njihove medsebojne vsebovanosti, kjer so nižje ravni vsebovane v višjih in višje v nižjih (Granovetter, 1985; angl. *embeddedness*). Koncept integracije skratka ni enovit ampak ima dvojni horizont, kjer

organska integracija uveljavlja različnost, medtem ko mehanska odpravlja strukturna neravnovesja.

Uporabniško gledano imamo torej problem, kako na eni strani dva vidika integracije razločiti, da lahko objektiviziramo razpravo o vsakem vidiku posebej – obenem pa o integriranosti soditi le s stališča njune presečnosti in ne neposredno oziroma vsakega posebej nepovezano. Na to vprašanje lahko pogledamo s stališča metodologije družbenega raziskovanja. Problematika je poznana na področju vrednotenja prostorske kohezije. Izbrani študijski primer, proučen v nadaljevanju bo pokazal, kako zgoraj opredeljena razlikovanja in povezave niso samoumevne in se pogosto zaradi nerazumevanja uporabljajo narobe.

3. Primer prostorske kohezije

Ravno istega leta, ko je Durkheim razloži integracijo kot dvojni proces, Ratzel objavi svojo *Politische Geographie* (1897), ki problem prostorske integracije opredeli analogno (Ulled, 1999), kjer je prostorska integracija prostorski izraz družbene integracije (Comtois, 1986). Za celostno predobčo prostorskih zadev Ratzel procesno poveže analizo prostorskih struktur (ki določajo interakcijske možnosti med prostori) z analizo prostorskih odnosov (ki določi raven učinkovitih interakcij). V eni novejših opredelitev De Boe in dr. (1999) konceptualizirajo prostorsko kohezijo z dveh vidikov. Na eni strani je to celota povezav, ki so porojeni (emergentni, »evolutivni«) rezultat konkretnih socialnih, ekonomskih in kulturnih odnosov; toda obenem je tudi struktura, ki vpliva in včasih neposredno določa nadaljnji razvoj socialnih, ekonomskih in kulturnih povezav. Prvi vidik je pomemben za organsko obravnavo novosti in sprememb, drugi za zagotavljanje stabilnosti (De Boe in dr., 1999).

Pomen prostorske kohezije se je povečal zlasti v zadnjem desetletju, v povezavi z njegovo politično rabo v EU (COM(2005)0299), ki je razbohotila v tem času. Koncept se razume zelo neenotno, neka enovita opredelitev pa še ne obstaja. Ker nas zanima politična raba pojma se bomo omejili na njegovo pojmovanje v uradnih dokumentih. Enkrat se uporablja kot sinonim za integracijo, drugič kot sinonim za ravnotežje in tretjič kot pojem, ki zajema tako vidik prostorskega ravnotežja kot vidik prostorske integracije.

Tako eni dokumenti pripisujejo koheziji uravnoteženje gospodarskih, družbenih in okoljskih kriterijev razvoja (COM/2004/394; SEA¹). Drugi ne zahtevajo ravnotežja ampak integracijo med njimi (COM (98)333). Tretje kohezijsko poročilo Evropske komisije (KOM(2004)0107), jo enači z integracijo in enakostjo, šesto poročilo pa s trajnostjo na harmoničen način (2010/C 175/02; enako tudi Agenda 21 o trajnostnem razvoju). Pogodba o EU v povezavi z integracijo govori o koherentnosti in konsistentnosti delovanja (EC, 2006). Camagni (2010, v Medeiros), ki je bil zadolžen za razvoj koncepta v projektu ESPON (ESPON, project 3.1), je pisal o integrirani

¹ http://www.evaled.info/downloads/sb2_strategic_environmental_assessment.doc

strategiji prostorske kohezije. Medeiros (2011) je prostorsko kohezijo opredelil kot proces promocije bolj kohezivnih in uravnovešenih učinkov, Gil in dr. (2011) pa kohezijo postavijo v okvir, ki ga zariše dvojnost ravnotežja in harmonije.

Najpogosteje se prostorske kohezije povezuje z ravnotežjem med njenimi glavnimi dejavniki (to menijo tudi De Boe in dr., 1999). Takšni primeri so Vmesno poročilo o prostorski koheziji (*Interim territorial cohesion report*, 2004), Zelena knjiga o prostorski koheziji (SEC(2008)2550), Skupnostne strateške usmeritve (*Community Strategic Guidelines*, 2005), Prostorska agenda (*Territorial Agenda Background document*, 2011), kot tudi zaključni dokumenti konference v Kiruni². Enačenje kohezije z ravnotežjem je dediščina nekdanj prevladujočih načinov urejanja prostora – odpravljanje neravnotežij v prostoru, do katerih so privedle socioekonomske spremembe, na primer z regijami, ki zaostajajo v razvoju, prostranimi perifernimi območji in s tem povezano neenako dostopnostjo storitev splošnega pomena (Waterhout, 2008). Z zagotavljanjem ravnotežja je bila uveljavljena pozitivna diskriminacija, ki je vodila do zaščite in varovanja prostorskih vrednot in do policentrizma za zagotavljanje uravnovešene naselitvene strukture (Nordregio, 2003).

Sodobnejše razumevanje prostorske kohezije se ne ukvarja več le s polarnimi razlikami ampak jo zanimajo tudi povezave. Tak primer je Evropska prostorska razvojna perspektiva (ESDP), ki povezave dosega s »teritorializacijo politik« (EATIA 2011), to je s prizadevanji za koordinacijo »sektorskih« (neprostorskih) politik z zahtevami urejanja prostora (ESPON) za znižanje negativnih vplivov na prostor (EATIA, 2011).

Zaradi neenotnosti in neoprijemljivosti političnih opredelitev prostorske kohezije, si v nadaljevanju pomagamo z obvozom. Politiki niso edini, ki si dajo opraviti z opredeljevanjem pojmov. Z istovrstnimi vprašanji se ukvarjajo tudi raziskovalci prostorske kohezije za namene njenega merjenja in vrednotenja. Zaradi zahtev natančnejše obravnave pojma za potrebe njegovega merjenja kot za potrebe političnega prepričevanja, si obetamo, da bodo te opredelitve kaj bolj oprijemljive.

Takšna možnost je ponujena na zelo prikladen način v obliki nedavno razvitega evalvacijskega orodja, ki se imenuje presoja prostorskih vplivov (angl. *territorial impact assessment* - TIA). Orodje je razvito v okviru krovnega evropskega prostorskega programa ESPON. Tudi oni rešitve iščejo v različne smeri. Tukaj se naslonimo na konceptualizacijo, ki jo je razvil Roberto Camagni (1998; ESPON 2006 project 3.2) s sodelavci. Zanima nas samo njegova konceptualizacija pristopa k vrednotenju prostorske kohezije, ne pa tudi metodološka izvedba, ki je okorna in zato neupravičeno zapletena (EATIA, 2011) ter po mnenju nekaterih celo izpeljana v nasprotju z logiko lastnega konceptualnega izhodišča (Radej, 2011a).

² http://www.eukn.org/E_library/Urban_Policy/Territorial_cohesion_unleashing_the_territorial_potential

Po Camagniju je prostorska kohezija (PK) presečni rezultat prostorske kakovosti, P_k ; prostorske učinkovitosti, P_u in prostorske identitete, P_i . Prva je opredeljena kot presek med socialno-kulturnim (S) in fizičnim (F) podsistemom prostora ter pokriva kakovost bivalnega in delovnega okolja ter dostopnost do storitev in znanja: območja z visoko kakovostjo bodo še naprej privlačila ljudi, drugače bodo ogrožena z depopulacijo (Kasteel, 2005). Prostorska učinkovitost je presek med gospodarskim (G) in fizičnim podsistemom prostora. Nanaša se na učinkovitost rabe virov, konkurenčnost gospodarstva in privlačnost prostora ter njegovo dostopnost. Na koncu, prostorska identiteta je presek socialnega in gospodarskega podsistema prostora in se nanaša na prisotnost »družbenega kapitala«, lokalnega znanja ter konkurenčne prednosti posameznega območja.

V pojmi predhodnih teoretičnih razglabljanj, je koncept prostorska kohezija za potrebe merjenja in vrednotenja opredeljen kot presečni rezultat treh integralnih podsistemov prostora, G, S in F. G, S in F si v načelnih zadevah nasprotujejo, a so si po pomenu enakovredni in drug do drugega uveljavljajo avtonomijo (O'Neill, 1993). Tako koristi pri enem ne smejo odtehtati škode pri drugem. Integracijo na tej ravni zagotavlja ohranjanje ravnotežja med G, S in F. Tukaj imamo torej opraviti z vidikom mehanske integracije. P_k , P_u in P_i pa opisujejo procese organske integracije oziroma prostorsko kohezijo (poudarimo, to ni uradna opredelitev koncepta prostorska kohezija ampak le prilagojena opredelitev za metodološke potrebe).

Takšno zastavitev integracijskih procesov smo preizkusili na primeru presoje vplivov nacionalnega energetskega programa Slovenije (2004), kot ogrodja energetske politike države na prostorsko kohezijo Slovenije. Program je bil sprejet v povezavi s predhodno uveljavljenim področnim zakonom o energetiki (1999, v Golobič in dr., 2008). Njegov glavni cilj je zagotoviti varnost preskrbe, konkurenčnost ponudbe in varstvo okolja. Sprejet je bil po predhodnem prostorskem usklajevanju in tudi sam vsebuje prostorsko pomembne določbe.

Energetika postaja vse pomembnejši sektor s stališča prostorske kohezije (Golobič in dr., 2008; Schenk, 2006). Sprva namreč to ni bila (SEC(2008); PBL, 2009). K večjem pomenu prispeva spoznanje, da so vzorci proizvodnje in porabe energije prostorsko izrazito neenakomerno porazdeljeni (DG Regio, 2004). Podnebne spremembe, za katere je v veliki meri zaslužna pretvorba in »poraba« energije, imajo prostorsko diferencirane učinke: gorskim območjem na primer grozi s preveliko vodnatostjo, medtem ko celinskim območjem grozi s sušo (Faludi, 2004). To ustvarja strukturna regionalna neravnovesja. Izravnavi teh neravnovesij se prilagajajo cene energije, zunanjetrgovinska politika in davčna politika, ki imajo spet prostorsko diferencirane učinke – na primer s spreminjanjem vzorcev mobilnosti (BCI 2006, v PBL) ali z neenakimi socialnimi porazdelitvami.

Poleg teh splošnih povodov ima Slovenija še nekatere posebne razloge za pazljivo vrednotenje preseka med energetske politiki in prostorskim razvojem. Tudi ti so povsem strukturne, sistemske narave in potemtakem problematični s stališča mehanske integracije. Slovenija za enoto BDP porabi za prek tri petine več energije kot v državah EU (Radej, 2008). Rast BDP v

pomembni meri dosega z ekspanzijo energijsko intenzivnega industrijskega izvoza – ali drugače povedano, blaginja je veliko bolj kot drugod odvisna od porabe energije. Slovenija je zaradi svoje lege med energetske različno dobro preskrbljenimi prostori, prisiljena v vlogo mednarodnega trgovca z energijo, četudi ni samozadostna.

Na drugi strani nacionalni program opredeljuje posebej akutne primere konfrontacij med energetiko in prostorskim razvojem zaradi omejevalnih prostorskih ureditev, kar otežuje gradnjo in rekonstrukcijo energetskih objektov; energetiki želijo sprostitev pogojev za izgradnjo energetskih objektov in omejitve lastninske pravice za energetske infrastrukturo, ki ni gospodarska javna služba (Golobič in dr., 2008; Golobič, Marot, 2011). Tako ali drugače v duhu nacionalnega energetskega programa odseva, da je energetska politika pristransko usmerjena na potrebe energetskega sistema in njegovih največjih igralcev (Golobič in dr., 2008).

Druga plat mehanizmov integracije je organski vidik razmerij med energetiko in prostorskim razvojem (s stališča prostorske kakovosti, identitete in učinkovitosti). Ta vidik zajemajo situacije, ki opisujejo, kako energetska politika presečno vpliva na socialno kulturni ter fizično prostorski vidik prostorske kohezije in na njeno prostorsko učinkovitost. S trajnostnim razvojem se pomen energetike povečuje ravno na preseku med gospodarskimi, socialnimi in okoljskimi interesi. Tako vzemimo energetika in okolje pri rabi obnovljivih virov energije presežeta medsebojna nasprotja, ker so tovrstni projekti pogosto lokalno značilni in prostorsko bolj enakomerno porazdeljeni in politično manj problematični. Enak primer je učinkovita raba energije, ki na eni strani povečuje potrebo po storitvah energetskega sektorja uporabnikom in s tem širi poslovne možnosti, na drugi niža račun za energijo, kar ima ugodne socialne učinke, na tretji strani pa znižuje okoljske pritiske. Weizsäcker z Wuppertalskega podnebnega inštituta je skupaj z zakoncema Lovins za Rimski klub napisal knjigo z naslovom Faktor 4 (1997), v kateri utemeljujejo svojo oceno, da bi z uporabo že dostopnih načinov uporabe naravnih bogastev sedanjo porabo naravnih bogastev lahko v doglednem *prepolovili* za isti učinek na zadovoljitev končnih potreb; ob tem pa bi v podporo prehodu morale nastati toliko novih storitev in priložnosti delovanja, da bi se kljub pol nižji porabi naravnih bogastev naša blaginja lahko podvojila. Preseki oziroma sinergije so tako dejavnik produktivnosti tudi za poslovne akterje, ki imajo sicer nesinergične primarne cilje (dobiček).

Presečni in nepresečni vidik vplivov energetske politike na prostorsko kohezijo sta metodološka ustreznika organske in mehanske integracije v Durkheimovi in Ratzlovi opredelitvi. S tem dobimo metodološki okvir za empirični preizkus zgoraj razpravljanih dilem družbene integracije.

3.1 Priprava podatkov in vrednotenje

Vrednotenje največkrat zahteva oceniti učinke ukrepov javnih politik na kriterije vrednotenja. Tako je treba zbrati dva niza vhodnih informacij: ukrepe politik, ki bodo predmet vrednotenja in kriterije vrednotenja, glede na katere so vplivi ocenjeni. To sta robna vektorja, in ko sta postavljena pravokotno drug na drugega sestavita klasično Leopoldovo evalvacijsko matriko (ukrepi / merila; 1971). Ko so ukrepi in kriteriji izbrani, eksperti ocenijo, če je smiselno, učinek vsakega ukrepa na vsak kriterij vrednotenja. Nato se podrobne ocene učinkov agregirajo v Leontjevo input-output matriko (1970). Ta metoda je najbolj primerna za obravnavo kvantificiranih prostorskih vplivov energetske politike (DG Regio, 2004), zaradi njenega prikladnega načina ločevanja neposrednih od posrednih oziroma primarnih od sekundarnih vplivov politik. Slednje je ključnega pomena, ker je natančno skladno z zastavitvijo predhodne dvodelne opredelitve koncepta družbene integracije.

Za vrednotenje vpliva energetske politike na prostorsko kohezijo je bilo izbranih 26 ukrepov, postopek opisuje Golobič in dr. (2008). Drugo razsežnost Leopoldove evalvacijske matrike vnašajo kriteriji vrednotenja, ki izhajajo iz ciljev prostorskega razvoja. Določa jih Strategija prostorskega razvoja Slovenije (SPRS, 2004, v Golobič in dr.). S tem so povezane nekatere težave, ki pa jih je možno dovolj uspešno odpraviti. SPRS ima 12 strateških ciljev prostorskega razvoja, ki jih členi na 38 operativnih ciljev, vendar podrobneje ne opredeljuje njihove vsebine, niti nabora kazalcev za spremljanje njihovega uresničevanja. Cilji prostorskega razvoja so zastavljeni formalistično, so splošni in nejasni in kot taki s stališča evalvacije slabo uporabni (Golobič, Marot, 2011). Zato so bili za vrednotenje izbrani posebni operativni kazalniki, ki so bili uporabljeni kot kriteriji na reprezentativnih področjih vrednotenja. Za potrebe izbora je bil opravljen pregled dosedanjih raziskav (gl. v Golobič in dr., 2008) in pripravljen širši nabor 96 kazalnikov za merjenje podrobnejših ciljev prostorskega razvoja. Izbor je potekal v več fazah, ocenjevalci so najprej ocenili njihovo vsebinsko primernost, ko pa je bila preverjena še dostopnost podatkov, je bil na koncu seznam kazalnikov zožen na 12 kriterijev prostorskega vrednotenja.

Postopek ocenjevanja posameznih učinkov je potekal ekspertno, po metodi Delfi. Vsak od sodelujočih šestih ekspertov z različnih področij (geografija, sociologija in regionalno planiranje, krajinsko planiranje, kemija in okoljske znanosti, makroekonomija, energetika) je najprej ocenil učinke vseh ukrepov na vse kriterije. Učinek so ocenili na petstopenjski lestvici kot zelo negativen, -2, negativen, -1, uravnotežen oz. odsoten, 0, pozitiven, 1, in močno pozitiven, 2. Pri ocenjevanju vplivov, ki je potekalo individualizirano preko posebnega vnosnega modula Urbanističnega inštituta (<http://tia.uirs.si/>) so eksperti uporabili predpripravljene podporne informacije, pridobljene s pregledom literature in analizo stanja (Golobič, Marot, 2011).

Ocenjevanje je potekalo v dveh fazah. V prvi fazi so eksperti v bazo vnesli 21.417 ocen (ocene vplivov so bile zbrane po dvanajstih statističnih regijah na NUTS3) oz. 95% vseh predvidenih

ocen, od tega jih je bilo 29% obrazloženih. Ker v prvi fazi ocenjena smer in intenzivnost vpliva ni bila enaka pri vseh ocenjevalcih, je bila izvedena še druga faza ocenjevanja, v kateri so eksperti o najbolj izstopajočih nesoglasjih izmenjali argumente. Prvotno se ocenjevalci močno niso strinjali glede smeri vplivanja za 18 % vseh vplivov. Po usklajevanju so eksperti v 28% primerov popravili svoje ocene (Golobič in dr., 2008). Preostale razlike so bile pojasnjene z disciplinarnimi in vrednotnimi razlikami v izhodiščih ocenjevalcev, ki je bila kasneje v postopku upoštevana v skladu z izhodiščno tridelno opredelitvijo prostorske kohezije.

Z ocenjevanjem učinkov ukrepov na izbranih področjih prostorskega vrednotenja je oblikovana Leopoldova matrika (pravzaprav, trinajst matrik, ena za Slovenijo in dvanajst regionalnih) sestavljena iz 26 ukrepov energetske politike (vrstice) in 12 kriterijev prostorskega razvoja (stolpci). Rezultatov ocenjevanja učinkov na detajlni ravni ne prikazujemo (gl. Golobič in dr., 2008, ; Golobič, Marot, 2011), ker nas tukaj zanimajo rezultati samo na najbolj agregatni ravni vplivov, kjer šele lahko nadaljujemo razpravo o mehanizmih družbene integracije.

Za sintezo podrobnih rezultatov ocenjevanja vplivov ukrepov energetske politike na kriterije prostorskega razvoja je bil uporabljen sredinski postopek. Po tem postopku se podrobne ocene vplivov iz Leopoldove matrike najprej združi v tri osnovne domene vrednotenja (vsako za en podsistem prostora), G, S in F – in to tako na strani ukrepov energetske politike (vrstice matrike) kot na strani kriterijev prostorskega razvoja (stolpci). S tem dobimo kvadratno Leontjevo relacijsko ali vhodno-izhodno matriko, ki pokaže, kako tri skupine sorodnih ukrepov NEP vplivajo na tri skupine kriterijev prostorskega vrednotenja (Golobič in dr., 2008).

Ocene učinkov so v matriki izražene v vrednostih začetno izbrane petstopenjske lestvice. Postopki seštevanja vrednosti, pridobljenih po takšnih lestvicah so različni in niso povsem ekvivalentni. V konkretnem primeru so bile ocene agregirane z aritmetičnimi povprečji ekspertnih ocen, na koncu pa so bila povprečja pretvorjena nazaj v večstopenjsko lestvico po naslednjem pravilu: povprečje odgovorov od 0,00 do 0,19 = 0, kadar ni vpliva ali se ocene pozitivnih in negativnih vplivov v večji meri izničijo; od 0,20 do 0,49 = 1 ali šibko pozitiven vpliv; od 0,50 do 2,00 = 2 ali močno pozitiven vpliv (najvišja dobljena povprečna ocena je sicer 0,91). Izbrana lestvica torej ni simetrična, kar je lahko predmet kritike v zvezi s pristranostjo. Učinki politik v nacionalnih programih verjetno niti niso simetrični ampak poudarjeno nagnjeni v pozitivno smer, saj jih pripravljajo kompetentni ljudje, z vrhunsko strokovno podporo in v splošnem okviru progresivnih namenov. Simetrična lestvica bi tako prikrila nekatere razlike, ki so se zdele pomembne za sintezno raven prikaza. Zato je treba izostriti pogled v spodnjem delu intervala ocenjevanja. To pa opravičuje lestvice, ki je asimetrična v levo in v spodnjem delu vsebuje več razredov kot v zgornjem, torej ravno kakor je storjeno zgoraj (Golobič in dr., 2008; Golobič, Marot, 2011).

Dodana pojasnjevalna vrednost Leontjeve matrike, poleg golega agregatnega prikaza, je razločitev med ocenami na diagonali matrike, ki prikazujejo primarne ali nameravane učinke energetske politike, in ocenami na nediagonalnih poljih matrike, ki kažejo navzkrižne ali

posredne učinke (na primer vpliv gospodarskih ukrepov NEP na socialno kulturne dejavnike vrednotenja prostorskega razvoja, oz. zapisano v znakih teorije množic kot presek med G in S , $G \cap S$, itn).

3.2 Rezultati in ugotovitve

Agregirani rezultati vrednotenja vpliva energetske politike na prostorsko kohezijo Slovenije so prikazani v Tabeli III.1. Razdeljena je na tri navpične razdelke: razdelek A prikazuje Leontjevo matriko navzkrižnih vplivov energetske politike na podsisteme prostora. Razdelek B nato analizira dobljene rezultate na njenih diagonalnih poljih, ki je podlaga vrednotenja mehanskega vidika integracije med energetske politiko in prostorskim razvojem.

Razdelek C nazadnje poda ugotovitve treh elementih prostorske kohezije. Te so dobljene s korelacijsko sintezo nediagonalno umeščenih polj Leontjeve matrike, ki prikazujejo posredne vplive energetske politike. Korelacija je postopek, ki učinke enega vidika (podsistema) vrednotenja na nek drug vidik simetrično poveže, da dobimo oceno vzajemnosti te relacije. Na primer oceno učinka G na S poveže s simetrično nasprotno oceno učinka S na G – po zgornji opredelitvi ta korelat poda oceno učinkov energetske politike na prostorsko identiteto; analogno za povezave med G in F , prostorsko učinkovitost ter med F in S , prostorsko kakovost (podrobneje v Golobič in dr., 2008).

Ločen prikaz kohezijskih in ravnotežnih rezultatov v razdelku C odkriva nekaj pomembnega! Korelacija, s katero proučujemo silnice kohezije, sama ni enovit pojem in se moramo zato pripraviti na njeno pravilno branje. Matematično je korelacija med dvema spremenljivkama ($\text{cor}(X,Y)$) opredeljena kot razmerje med njuno kovarianco ($\text{cov}(X,Y)$), to je skupnim nihanjem spremenljivk – ali se posamični pojavi vsake spremenljivke *odklanjajo enako* oz. v isto smer od povprečja vrednosti opazovane spremenljivke – imenujmo jo »šibka kohezija«; k) in standardnim odklonom ($(\sigma_x \sigma_y)$), ki pove, kako močno posamični primeri v podatkovni seriji spremenljivke *odstopajo* od njenega povprečja – imenujmo ga »šibko ne/ravnotežje«; r). Zapisano formalno:

$$\{\text{cor}(X,Y) \equiv [\text{cov}(X,Y)/(\sigma_x \sigma_y)]\}.$$

Širše mišljena kohezija (korelativna ocena povezanosti) je torej sestavljena iz dveh elementov, iz šibke kohezije in iz šibkega ravnotežja. Oceno kovariance in oceno standardnega odklona lahko izrazimo skalarno v količniku, kadar sta tudi spremenljivki sami, ki sicer opisujeta ločene pojave izraženi v primerljivi enoti mere, skratka sta somerni. Kadar pa so spremenljivke modela nesomerne, tedaj imamo utemeljene razloge, da tudi oceno kovariance (šibke kohezije) in oceno standardnega odklona (šibko ravnotežje) podamo ločeno kot dve samostojni sestavini korelacije. Zato je tudi razlaga presečnih povezav v razdelku C razdeljena na dva dela, c in d.

V Tabeli III.1 je s pomočjo študijskega primera torej podana struktura argumenta o dvojni naravi integracijskega mehanizma, ki sta drug do drugega v osnovi ločena. Oblikovani pogled pa prispeva razlago, kako sta ta dva vidika medsebojno soodvisna.

V okviru mehanske integracije lahko ugotovimo, da so z energetske politiko trije glavni podsistemi prostora zelo neenakomerno vplivani. Učinki so ocenjeni najslabše na področju socialnih ukrepov, ki so primarno namenjeni (oziroma v vrednotenju pripisani) socialno-kulturnemu podsistemu prostora ($S \cap S$). Ti ukrepi niso odsotni ampak zanemarljivo vplivajo na ta podsistem prostora. Vpliv gospodarskih ukrepov na gospodarske vidike prostora je samo srednje močan (1), kar je razočaranje, ko vzamemo v obzir, da je NEP predvsem gospodarsko razvojni dokument. Le ukrepi, primarno pripisani fizičnim sestavinam prostora ($F \cap F$), dosegajo zelo pozitivne učinke (2). To je v nemajhni meri zagotovljeno v naprej z visoko odvisnostjo načrtovanja energetskih projektov od postopkov urejanja prostora (Golobič in dr., 2008).

Tabela III.1: Mehanska in organska integralnost energetske politike glede na prostorsko kohezijo

A				B: Mehanska integr.			C: Organska integracija					
Leontjeva matrika				(R): Strogo ravnot.			Prostorska kohezija (k, r):					
	G	S	F	Pre-sek	Vred-nost	Rezultat	Ele-ment PK	Presek	Rezultat			
									nad	pod	(k): Šibka kohezija*	(r): Šibko ravnotežje**
									diagonalno			
									a	b	c = a in b, skupaj	d = a glede na b
G	1	0	0	G∩G	1	Srednje močan	P _k	S∩F & F∩S	2	1	Srednje močna	Manjše, S zapostavljen
S	1	0	2	S∩S	0	Odsoten ali šibak	P _i	G∩S & S∩G	0	1	Zelo šibka	Manjše, S zapostavljen
F	2	1	2	F∩F	2	Visok	P _v	G∩F & F∩G	0	2	Šibka	Srednje, F zelo zapostavljen

Vir podatkov: Golobič in dr., 2008.

Legenda: * Močno kohezivna (2,2); srednje močna (2,1 ali 1,2); majhna (1,1; 2,0 ali 0,2); zelo majhna (1,0 ali 0,1); nista kohezivna (0,0). ** Šibko ravnotežje, kadar je razlika v jakosti vpliva enaka nič; Manjše neravnotežje, kadar je razlika enaka ena; srednje neravnotežje, kadar je razlika enaka dve.

V celoti gledano je torej mehanska integracija energetske politike (ovrednotena z ravnotežjem, R) zaradi diskriminatornih vplivov na S ($S \cap S=0$) odsotna. Ker gre za tri primarne vidike prostora, ki so po opredelitvi v integralnem odnosu, odsotnost enega pomeni grožnjo celoti. Zato je ocena ravnotežja enaka najslabši oceni treh vplivov, ta pa je zabeležena pri S – ker je energetska politika neravnotežna je raven njene mehanske integriranosti enaka nič. Takšno razumevanje sledi iz začetne opredelitve prostora kot sistema, ki ga integralno sestavljajo trije podsistemi, ki so enako pomembni in morajo biti nediskriminatorno upoštevani.

Slab rezultat na strani mehanske integracije je presenetljiv glede na to, da je energetska politika vpeta veliko bolj odločno v sistemsko mehansko polje kot v organsko družbeno. Tako je NEP v pogledu mehanske (dez)integracije najprej sam žrtev svoje enostranskosti. Odločanje o uveljavitvi NEP je spremljala glasna kritika civilnih organizacij in društev, da je program

enostranski v prid velikih akterjev energetskega trga (Golobič in dr., 2008). Ker se socialni vidik prostora skozi ukrepe energetske politike ne uveljavlja, se temeljna nasprotja ne reproducirajo v svoji izvorni tridelni zastavitvi. Težava torej je, da temeljna nasprotja niso dovolj enakopravno izražena in je torej stopnja konfliktnosti med energetiko in prostorom zaenkrat še prenizka, ker je z neintegralnim delovanjem zadušena.

Zaradi strukturne nepovezanosti na sistemski ravni vplivanja so pogoji za prostorsko kohezijo že izhodiščno oteženi. Presečni vpliv energetske politike na prostorsko kakovost (P_k) je srednje močan. Presečni vpliv socialno-kulturno naravnanih ukrepov energetske politike na fizične aspekte prostora je močno pozitiven ($S \cap F = 2$). Obratno pa presek $F \cap S$ prispeva k skupni povezanosti manj (1). To neravnotežje povezujemo z regulativnim modelom, ki je na področju okoljsko prostorskih ciljev socialno manj občutljiv. Pot za izboljšanje je lahko sprememba regulativnega modela, ki je bolj življenjski (razumljeno po Habermasovo). Obojestranska povezanost med S in F je torej srednje močna, vendar pa je v manjši meri prisotno šibko neravnotežje, kjer so socialno kulturni vidiki prostorskega razvoja z energetsko politiko nekoliko zapostavljeni.

Vidimo, da korelacijske povezave tudi vsebujejo vidik ravnotežja. Imamo torej dve vrsti ravnotežja, mehansko oziroma strogo (sistemsko, R), obravnavano doslej kot edina vrsta, in organsko oziroma šibko (interakcijsko) ravnotežje, ki ga lahko ugotovimo šele presečno (r). Ta vrsta ravnotežja je lahko le šibka, saj je sestavina šibkega razmerja. Informacija o stanju šibkega ravnotežja je kljub temu pomembna, ker pove v kolikšni meri so kohezijska prizadevanja vzajemna. Smotno je namreč razlikovati med situacijami, ko je neka povezava rezultat obojestranskih prizadevanj, od situacij, ko k povezanosti prispeva altruizem ali kakšno drugačno enostransko prizadevanje za širše dobro ene strani, ki pa ni ekvivalentno in morda niti recipročno.

Šibko ravnotežje je nov koncept zato zahteva več pozornosti. Radikalna neravnotežja v demokratičnem okolju ne morejo nastati, ker so binarna, medtem ko se razprava tukaj odvija v sredinskem okviru, ki je pluralen. To pomeni, da je za transformiranje sistemske strukture, če deluje odprto in demokratično, *dejavnik šibkih neravnotežij pomemben kazalnik dezintegracijskih teženj sistema*. V družbi je mogoče šibko neravnotežne situacije vzdrževati razmeroma dolgo in sistematično, vzemimo z marginalizacijo določenih vrednot ali državljanov, le zato, ker se potegujejo za uveljavitev drugačnih vrednot kot so tiste, ki v družbi dominirajo. Šibko neravnotežje za sistem ni usodno, četudi sčasoma privede do izključevanja, to pa se, če je sploh opaženo, s širšega stališča sistema zdi legitimno, saj služi (njegovim) višjim ciljem. Večinoma pa se dezintegracija na ravni šibkih neravnotežij odvija sistemski strukturi prikrito. A pri majhnih razpokah se lahko začnejo veliki prelomi. Produkti izključevanja se v »ugodnih razmerah« razvijejo v metastazo, in ko sistem opazi napad je zanj že davno prepozno, da bi se ubranil in večinoma niti ne razume, kaj se mu dogaja – primeri so padec socializma v Vzhodni in Srednji Evropi, globalna finančna kriza in Arabska pomlad. Radikalni razrešitvi strogo izraženih

neravnotežij pravimo revolucija. Do razrešitve šibkih neravnotežij vodijo drugačne poti. Njihova moč je organska in se izraža vzemimo skozi javno mnenje, spremembo potrošniških navad, kulturnih vzorcev, z družbenimi inovacijami, ki sistema ne spodbijejo neposredno v temeljih ampak mu samo jemljejo veter iz jader, to pa je pogosto dovolj, da se z ignoranco razpokan sam vruši vase.

Imamo torej dve vrsti neravnotežja, strogo in šibko, ki imata potencial voditi do makroskopske preobrazbe sistema, a sta integracijsko gledano zelo različna. Sistem potrebuje strogo ravnotežje za uravnovežitev temeljnih razmerij med načelnimi opozicijami, na katerih počiva, kar ima zanj konstitutiven pomen (na primer ustava). Šibko ravnotežje na drugi strani pa se nanaša na urejanje nenačelnih vprašanj v vsakodnevni situacijah, ki so lokalno razrešljive tudi, če niso dosledno ekvivalentne. Bolj kot goreče uveljavljanje ekvivalence je v takih primerih odločilna njena realizacija, ki ima za sodelujoče lahko večji pomen kot sam izid izmenjave. Ekvivalenca le ena izmed lastnosti lokalnih transakcij, ki jo lahko udeleženci po svoji presoji strateško žrtvujejo, za dosego bolj splošnih, družbenih aspiracij. Šibko ne/ravnatežje se ne vzpostavlja med udeleženci kot zgolj motiviranimi akterji ampak med njimi kot nosilci raznovrstnih vrednotnih sistemov, se pravi, da imajo njihove interakcije vedno do neke mere družbeno relevanten (nadoseben) pomen, v katerih zasebni račun vsake posameznice ni nujno v ospredju. Sicer z drugega stališča tudi Hayek (1992) gradi svojo teorijo na opažanju, da so posamezniki pripravljeni po svoji volji sprejeti določene volji nasprotujoče odločitve le zato, da se ohranijo v razmerju do konkurenčnih skupin.

Kohezijske silnice v naši integracijski enačbi so le šibko integrabilne, kar spet pomeni, da same po sebi niso zmožne družbene integracije. Tako o neki strogi koheziji, njen ekonomski približek je Hayekovo spontano razširjanje reda, kot nasprotju strogega ravnotežja ne moremo govoriti, ker ne obstaja. Hayekova nekonsistenca v tej luči je preprosto to, da za razlago koncepta razširjenega reda izbere šibke povezave, uporabi pa jih, kot da bi bile integracijsko stroge (ker ne prenesejo nobenega vmešavanja od zunaj) in še samozadostne. Rezultat njegovega zmedenega koncepta je inherentno nestabilna in neintegrabilna mreža površnih relacij, iz katere so izgnana temeljna družbena nasprotja, ki ostajajo zadušena v neuravnoteženih strukturnih ureditvah.

Nadaljujmo s predstavitvijo rezultatov vrednotenja! Prostorska identiteta (P_i) je ocenjena kot najšibkejši vidik vplivanja energetske politike na prostorsko kohezijo (Golobič in dr., 2008; Golobič, Marot, 2011). To je docela skladno s pričakovanji zaradi predhodnih opažanj, saj so različne identitete lahko uveljavljene šele nediskriminatorno, o tem pa v primeru prostorskih vplivov energetske politike ne moremo govoriti. Vpliv $G \cap S$ bo zaradi nevtralizacije pozitivnih in negativnih učinkov praktično nič (0). »S« vpliva na G srednje pozitivno (1), medtem ko obratna relacija, $G \cap S$, ne dosega niti tega, zato je kohezija med G in S oziroma prostorska identiteta energetske politike ocenjena kot zelo šibka. Eden razvidnih razlogov za preslabo oceno energetskega vpliva na prostorsko identiteto je, da je energetska politika zaradi svoje osredotočenosti na velike akterje energetskega sektorja koncentrirana in tako povečujejo

regionalne razvojne razlike, ki so pomemben kazalnik prostorske identitete (Golobič in dr., 2008). Odnos med S in G je neravnotežen in to spet v škodo S. Vidik S je tako z energetske politiko zapostavljen tako na nepresečni kot na presečni ravni. To kaže, da je socialno-kulturni vidik energetske politike tako v mehanskem (strogem) kot v organskem (šibkem) neravnotežju.

Vpliv energetske politike na prostorsko učinkovitost (P_u) kot tretjo in zadnjo sestavino prostorske kohezije je šibek in je v srednje močno neravnotežen (r) zaradi močno zapostavljenega odnosa G do F. Skupni vpliv G na F je posledica skoraj popolne nevtralizacije pozitivnih z negativnimi učinki. Drugačno podobo kaže ocena učinkov ukrepov, ki so primarno namenjeni fizičnim učinkom na gospodarski podsystem prostora, kjer so posamični učinki skoraj vsi srednje do močno pozitivni. Prostorska učinkovitost energetske politike je torej zgrajena na antagonističnem razmerju med gospodarskim in fizičnim vidikom, kjer en vidik tega razmerja očitno napreduje na račun drugega (Golobič, Marot, 2011).

Čeprav energetska politika, vsaj v svojem ozkem sektorskem izrazu postavlja izboljšanje učinkovitosti za ključni cilj svojega delovanja, pa so njeni proučeni učinki na izboljšanje učinkovitosti poudarjeno nekonistentni – velja za gospodarski vidik učinkovitosti, ki se dosega neposredno, ne pa tudi za prostorski vidik učinkovitosti, ki naj bi rezultiral posledično (v presečnih relacijah med G in F).

Delhey (2004) je shematiziral model družbene integracije, ki je prikladen in se nanj naslonimo za povzetek dosedanjih ugotovitev. Predlaga kvadratno matriko. V vrsticah razlikuje situacije, ko so vrednotena nasprotja v visokem, srednje visokem ali nizkem oziroma odsotnem ne/ravnotežju (šibkem; r). V stolpcih pa razvrsti situacije, ki označujejo visoko, srednje visoko ali majhno oz. odsotno kohezijo (k) med področji vrednotenja (Tabela III.2). S tem dobi devet idealnotipskih situacij. Razmere visoke prostorske kohezije označuje v Delheyevi matriki polje (2, 2), kjer sta r kot k maksimalna. Tej najbolj nasprotna situacija je dezintegracija, opisana v polju (0, 0), kjer sta tako r kot k odsotna. Najbolj naporna je situacija (2, 0), z visokim r brez k, kjer je potencial konflikta najvišji. Obratno je v diagonalni situaciji (0, 2), kjer kljub odsotnem r deluje močna kohezija na nižjih ravneh sistema, kot na primer na trgu, kjer strukture nastajajo v spontano razširjajočem se redu (kot pri Hayeku).

V tako pripravljen klasifikacijski okvir zdaj razvrstimo rezultate po področjih vrednotenja iz razdelka C v Tabeli III.1. Vsi trije elementi prostorske kohezije, P_k , P_i in P_u se uvrščajo pod negativno diagonalno matrike. To pove, da so za integracijske dosežke energetske politike sistematično zaslužni enostranski prispevki, saj so silnice šibke kohezije (k) sistematično močnejše od silnic šibkega ravnotežja (r).

Tabela III.2: Dvodelnost šibkih povezav med energetske politiko in sestavinami prostorske kohezije

		Raven šibke kohezije (k)		
		Visoka (2)	Srednja (1)	Nizka / Odsotna (0)
Raven šibkega ravnotežja (r)	Visoka (2)	(2,2) -	(2,1) -	(2,0) -
	Srednja (1)	(1,2) P_k	(1,1) -	(1,0) -
	Nizka / Odsotna (0)	(0,2) P_u	(0,1) P_i	(0,0) -

Vir: Prilagojeno po Delhey, 2004; podatki povzeti po Tabeli III.1.

Z ugotovitvami analize Tabel III.1 in III.2 lahko zdaj zarišemo prostorsko integracijski profil energetske politike. Zato je treba integracijski mehanizem opredeliti kot tridelen. Durkheimova dvojna integracijska shema je preozka, saj ji manjka je ravno to, kar je bistveno za razlago soodvisnosti mehanskih in organskih integracijskih mehanizmov. Družbena integracijska enačba je tridelna in trdi, da je družbeni integracijski mehanizem rezultat treh sočasnih podprocesov: vzdrževanja strogega (R) ravnotežja na nepresečni ravni vrednotenja (mehanski vidik integracije) in šibke kohezije (k) ter šibkega ravnotežja (r) na presečni ravni vrednotenja (organski vidik)

Očitno se sistemski vidik integracije struktur (R) po tej razlagi ne odvija izključno v okviru mehanske integracije (sodeluje r), kot tudi obratno, da procesi kohezije (k) načeloma ne potekajo oddvojeno od vsaj šibkih silnic ravnotežja (r). Torej se prizadevanje za ravnotežjem (mehansko integracijo) ne more odvijati ločeno od silnic organske integracije (k, r) in obratno. Prisotnost r tako v procesih mehanske kot organske integracije brez vzhodnjaških prisodob ravno pojasni, kaj mislimo, ko pravimo, da sta organski in mehanski integracijski mehanizem medsebojno vsebovana.

A kljub temu, da je r povezovalni element načeloma ločenih integracijskih procesov, je to kategorija integracije, ki je v vsakem konkretnem primeru iz nje lahko. V takem primeru silnice družbene integracije postanejo spet durkheimovsko polarne, kar v pričujočem kontekstu kompleksnosti ne more pomeniti nič drugega kot prevlado mehanskega nad organskim vidikom družbene integracije (visok R, nizek k) ali obratno (visok k, nizek R), kar pa je v širše družbeno gledano, dezintegracijsko.

4. Sredinsko preurejen pogled

Zato, ker je družba postala kompleksna, enostransko delovanje ni več uporabna strategija niti za tiste, ki so močnejši in lahko drugim narekujejo svoje poglede. Študijski primer pokaže, da negativnih posledic neintegralnega ravnanja ni mogoče omejiti le na druge ampak neselektivno vpliva tudi proti svojim povzročiteljem. Čeprav je energetska politika zastavljena enostransko s sistemske pozicije, je raven sistemske integracije (R) v njem odsotna. Kljub temu, da je

energetska politika zastavljena primarno z gospodarskega vidika, ne ustvarja najboljših vplivov na tem področju ampak na nekem drugem (F). Podobno je z njenim vplivom na učinkovitost, ki je predpogoj konkurenčnosti gospodarskih enot, a je v politiki upoštevan le njen stroškovni vidik, prostorski vidik pa je zapostavljen. Tako NEP doslej ni dokazal niti svoje sistemske kapacitete, zato zanj postane neupravičena oznaka »nacionalni«; gre zgolj za sektorsko zožen sklop ukrepov. Neintegralnost bi se morala izraziti z znižanjem njegovih družbenih možnosti.

Zaradi dezintegracije družb postaja integracija ključna tema. A s spreminjanjem družbe, se spreminjajo tudi njeni integracijski mehanizmi. Del in celota se večinoma ne integrirata na durkheimovski način, to je mehansko ali organsko, kadar pa vendarle se, se temeljna nasprotja v družbi lahko le vkopavajo. Deli se lahko integrirajo le kot deli – organsko, medtem ko se sistemska struktura lahko integrira le kot celota – mehansko. Šibke silnice integracije vedno ostanejo šibke, ne glede na svojo množičnost in stroge silnice vedno ostanejo stroge. Tako za rešitev integracijskega problema ne zadošča ohlapno povezati obeh vidikov kot soodvisnih (Giddens, Bourdieu, Habermas) ampak je treba razložiti, kako družbo lahko povežeta, čeprav sta razločena ravno na istih ločnicah kot družba (del, celota).

Dvourni razlage so za družboslovje običajne. Nagnjeno je k temu, da zakonitosti urejanja družbenih procesov razloži z delovanjem nečesa, kar nam je logično nepoznano. Največkrat je to bila skrita roka trga, drugič statistični zakonitosti masovnih procesov (npr. javnega mnenja) ali pri Hayeku spontano razširjanje reda, tretjič evolutivna sposobnost družbenih inovacij, da razbija okove starih struktur ali strukturacijski mehanizem... Tisto »nekaj« vmes, kar nosi in prevaja strukturacijske procese med polarnimi nasprotji pa je še slabo opisano. Naš odgovor na te razmere je sredinski. Sredinska kategorija, šibko ravnotežje s posredovanjem koncepta dvojne vsebovanosti nima težav s pojasnilom te skrivnostne vmesne pretvorbene momente.

Uvedba tretje kategorije ne le pojasni del integracijskega procesa, ki je bil doslej zamegljen ampak preobrne tudi način, na katerega obravnavamo družbeno integracijo. Sredinsko gledano sta mehanski in organski vidik integracije manj zanimiva oziroma sta zanimiva le kot začetna pogoja družbene integracije. Stroga neravnotežja v kompleksnem okviru dlje časa ne morejo obstajati, saj je ravnotežje (R) imperativno za sistem, podobno kot se brezkompromisno uveljavljajo temeljne resnice, ustavne zadeve, primarni zdravstveni standardi ali osnovne človekove pravice. Tukaj integracijska prizadevanja nimajo veliko prispevati, ker so posledice morebitne neintegralnosti na teh ključnih področjih katastrofalne za sistem kot celoto. Analogno je s silnicami organske integracije. Te so spontane, in ko so enkrat uveljavljene temeljne norme, se v silnice organske integracije ne bi smelo sistemsko posegati – za sistem bodo te silnice vedno nevidna skrita roka, saj so samourejevalne in delujejo najboljše neovirane, v tem se je treba strinjati s Hayekom. Z obravnavo mehanskega in organskega vidika le kot robnih pogojev integracije, se področje možnih zavestnih prizadevanj za družbeno integracijo močno zoži le na območja družbenega življenja, ki se ne tičejo niti konstitutivnih zadev sistema, niti urejanja vsakodnevnih zadev članov družbe.

Pogoji za visoko mehansko in organsko integracijo so danes nedvomno ustvarjeni bolj kot so bili kdajkoli: na eni strani z visoko stopnjo institucionalizacije sistemskih struktur, na drugi strani s posplošenim trgom, informacijsko tehnologijo in napredujočo komunikacijsko kulturo, ki mnogoterijo interakcijske možnosti že globalno. Kljub izpolnjenosti robnih pogojev za integracijo se družbe danes pospešeno dezintegrirajo. Težava napredujoče mehanske integracije je enoumje institucij sodobne družbe, ki so svoje odločitve podredile finančnim kriterijem, tako imajo v družbi nekateri izrazito prednost, večina pa je s finančnim enoumjem stisnjena v kot. Zato v transakcijah večinoma ne more uveljavljati svoje drugačnosti – posledica je, da je vse več žrtev mehanske integracije. Pri drugem, organskem načinu povezovanja pa je glede možnosti družbene integracije omejitev postavljena drugače. Dokler organske interakcije proizvajajo samo nestrukturirane produkte (potrošništvo, volitve, javno mnenje) so njeni družbeno integracijski potenciali ujetniki sistemske ponudbe, zato ne morejo obnavljati svoje izvirnosti, kar zaduši njihov protisistemski značaj. Omejitve obeh polarnih mehanizmov družbene integracije so torej zarisane natančno v območju šibkih neravnotežij, ki jih sama zase ne uspeša preprečiti.

S stališča zagotavljanja ravnotežja je bolj kot nepresečno ravnotežje (R) na primarni ravni vrednotenja zanimiv niz šibkih ravnotežij (r), ki se vzpostavljajo, kolikor se, na sekundarni ravni in presečno.

Za razliko od strogih, šibka ravnotežja z ničemer niso zagotovljena. Še več, za udeležene v interakcijah vzajemnost v vsakem posamičnem primeru ni eksistencialnega pomena, saj je samo odvijanje interakcij lahko veliko pomembnejše – so na primer pogoj socializacije. Kljub temu, da niso obvezna sestavina pa je šibka uravnoveženost pomembna v širšem smislu. Nanaša se na zadeve manjšega pomena gledano s stališča družbe kot celote. Ker pa se odvijajo masovno so za sistem pomembne v svoji kumulativni sistematičnosti ujemanj in nasprotij. Kriterij šibkega ravnotežja učinkuje kot splet družbenih referenc, ki lokalna dejanja medsebojno orientira v vzorce na način, ki je s stališča sistema prepoznan kot zaželen, ker obnavlja ravnotežje temeljnih razlik, ne da bi bilo za to potrebno uveljavljati sistemska zagotovila na primer z zakonodajo in v domeni mehanske integracije, z interveniranjem sistema v družbo.

Torej, ko na ravnotežni vidik gledamo skozi prizmo r, dobimo naslednji sredinski imperativ mehanske integracije. Najvišjo sistemsko integracijo prinašajo tiste spremembe strukture, ki najbolj izboljšajo trajne pogoje za ekvivalentne interakcije med raznovrstnimi akterji na nižjih ravneh družbe. Tako na racionalni podlagi postane razvidno, da je uresničevanje splošnih ciljev blaginje držav (unije in planeta) usodno povezano s tem, kako dosledno so pri tem uveljavljeni pogoji ohranjanja družbene in lokalne različnosti.

Organska kohezija (k) na drugi strani sama ne more proizvesti družbene integracije, če se odvija v okviru samo enega vrednotnega sistema – v takih razmerah povezuje le istorodne kakovosti, kar je recept mehanske integracije. Tako vzemimo tržne dejavnosti ne morejo imeti družbeno integracijskega potenciala, dokler obenem poleg zaslug za nenehno zviševanje produktivnosti in učinkovitosti ne izkažejo tudi svoje družbene odgovornosti, ekološke odzivnosti, prostorske

kohezivnosti ipd. To pa je ravno področje organske integracija, ki zajame navzkrižne povezave (npr. $S \cap G \dots$). A tedaj, to pa je najbolj pogosta situacija, postane poleg šibke kohezije za integracijske presoje pomembno tudi šibko ravnotežje.

Situacije, ki proizvajajo šibko neravnotežne izide so v družbenem vsakdanu pogoste in celo sistematične, saj vsak sam veliko vlaga v njihovo ohranjanje, naj si mu bo tako všeč ali ne. Pomislimo samo na podporo družine in vse druge primere altruističnih prizadevanj za širše dobro. Zelo podobno velja za tradicionalne podsisteme družbe, recimo podeželje, ki blažijo negativne gospodarske, socialne in ekološke posledice dogajanj v družbi. Nadalje, v času globalizacije so endogeni potenciali družbe pogosto socialno in ekonomsko potisnjeni na obrobje zanimanj in marginalizirani, ker se zdijo mednarodno nekonkurenčni. Zunanji negativni učinki okolja, ki jih lahko vsi neovirano prevajujemo na javne blagajne so tudi pogost primer *šibko neravnotežnih situacij, ki smo jih vsakodnevno pripravljeni obnavljati s podnebno neprilagojenim življenjskim stilom ali vzemimo z nemarno uporabo prostora*. Zelo zmožljiv pri proizvodnji šibko neravnotežnih razmer v družbi je implementacijski deficit države – porodi se zaradi veljavnih, a neuveljavljenih pravnih norm in posledično slabo delujoče pravne države –, ki povzroča visoka sistemskega trenja in masovne zlorabe sistema, ki so na pol legalizirane. Primerov je torej veliko in ni bilo treba daleč ponje. Tudi v študijskem eksperimentalnem primeru jih kar mrgoli. Očitno so primeri tako pogosti, da se celo sami zlahka povežemo skoraj prav z vsakim omenjenim. Spremljajo večino našega življenja in nas enkrat postavijo v vlogo malomarnih zmagovalcev šibko neravnotežnih interakcij, v katerih samo jemljemo in ničesar ne dajemo, drugič v vlogo bolj ali manj prostovoljnih žrtev, ki sprejemajo enostranskost in same dajejo več zato, da lahko dosežejo nekaj drugega, morda bolj vzvišenega ali nasprotno, le da si zagotovijo nekaj bolj osnovnega in življenjsko pomembnega.

Za organsko integracijo družbe je, povsem v skladu z njeno interno naravo, najpomembnejše storiti ravno to, kar lahko storimo sami s prevzemanjem širše odgovornosti za vzajemnost interakcij, v katere vstopamo. To potem daje argumentativno podlago za naslednji imperativ organske integracije: dosledno zavračati majhne krivice, četudi veljavne le kot nenapisano pravilo ali skozi ignoranco. Druga plat istega imperativa je etika družbene odgovornosti v lokalnih interakcijah. Seveda zahtev ne postavljamo v moralnem oziru ampak še vedno v racionalnem okviru zagotavljanja pogojev družbene integracije v razmerah kompleksnosti. Niti zahteve ne postavljamo kot alibi, ki bi sistemu oziroma oblastem poslej odvzeli odgovornost za stanje družbene kohezije, saj ideja družbene integracije zahteva aktivno vlogo države pri njenem zagotavljanju – le da na obraten način, kot se uveljavlja danes. Družbena integracija se kaže kot projekt, v katerem se država in sistem aktivno umikata iz družbe in se vzdržita interveniranja vanjo – vzporedno s tem, ko se v družbi obnavlja družbena odgovornost posameznikov in njihovih ožjih skupnosti, da sami prevzamejo urejanje svojih stvari na svoje raznovrstne in lokalnim razmeram prilagojene načine. Ugotovimo torej naslednje. Družbena integracijska prizadevanja moramo osredotočiti zlasti na vse situacije, kjer lahko karkoli naredimo, da izboljšamo šibko ravnotežja.

Uporabljeni viri:

- Abaza H., R. Bisset, B. Sadler. 2004. Environmental Impact Assessment and Strategic Environmental Assessment: Towards an Integrated Approach. UNEP, <http://www.unep.ch/etu/publications/text/ONUBr.pdf>
- Arrow K. 1951. Social Choice and Individual Values, (2. izdaja, 1963), New Haven: Yale University Press. 124 str.
- Bailey K.D. Systems Theory, v Handbook of Sociological Theory, edited by Jonathan H. Turner. Kluwer Academic / Plenum Publishers, New York, 2002.
- Berger P., T. Luckmann. 1966. The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. Garden City, NY: Anchor Books.
- Bourdieu P. 1977. Outline of a Theory of Practice. Cambridge University Press, prevod R. Nice, 224 str.
- Burke P.J., J.E. Stets. 2009. Identity Theory. Oxford University Press, 271 str., <http://www.scribd.com/doc/73222508/Burke-Stets-Identity-Theory>.
- Calhoun C. The Infrastructure of Modernity: Indirect Social Relationships, Information Technology, and Social Integration, vHans Haferkamp and Neil J. Smelser (ur.). 1992 <http://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft6000078s&chunk.id=d0e5361&toc.id=d0e5361&brand=ucpress>
- Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategic Guidelines, 2007-2013. Brusselj, COM(2005) 0299, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2007/osc/050706osc_en.pdf
- Commission Communication to the European Council in Cardiff on "Partnership for Integration, Cardiff, June 1998, COM (98)333.
- Comtois C. Spatial Integration and Geographic Modernization : Review of Theories and Synthesis. Cahiers de géographie du Québec, 30/79(1986):41-51, <http://id.erudit.org/iderudit/021769ar>
- Cox D., M. La Caze, M. Levine. 2012. "Integrity", The Stanford Encyclopedia of Philosophy, v Edward N. Zalta (ur.), <http://plato.stanford.edu/archives/spr2012/entries/integrity/>
- De Boe Ph., C. Grasland, A. Healy. 1999. Spatial integration. A paper presented by the co-ordinating workgroup 1.4: Belgium, France, Portugal, United Kingdom, Study programme on European spatial planning Strand 1.4.
- Delanty D. Social integration and Europeanization: the myth of cultural cohesion. Yearbook Of European Studies 14 (2000): 221-38
- Delhey J. 2004. European social integration: from convergence of countries to transnational relations between peoples, Discussion papers // Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), Forschungsschwerpunkt Arbeit, Sozialstruktur und Sozialstaat, Abteilung Ungleichheit und soziale Integration, No. SP I 2004-201, <http://hdl.handle.net/10419/44144>
- DG Regio. 2004. Interim territorial cohesion report (Preliminary results of ESPON and EU Commission studies), http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/coheter/coheter_en.pdf, 103 str.
- Dopfer K., J. Foster, J. Potts. Micro-meso-macro. Springer, Journal of Evolutionary Economy 14/3(2004):263-279, http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID721599_code114131.pdf?abstractid=721599&mirid=1, [VI/07]
- Easterling W.E., K. Kok. Emergent Properties of Scale in Global Environmental Modelling – Are There Any? Integrated Assessment 3/2-3(2002):233-246.
- EATIA. 2011. ESPON and Territorial Impact Assessment. Interim Report, Targeted Analysis 2013/2/9, 29/08/2011, http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/TargetedAnalyses/EATIA/Final_Interim_report_07_10_11.pdf
- ESPO - 3.1, Part A. 2006. Integrated Tools for European Spatial Development, Final Report, str. 3-106, http://www.espon.eu/mmp/online/website/content/projects/260/714/index_EN.html. [IX/07]
- ESPO project 3.2, Volume 5 Executive summary, str. 5-89, http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPO2006Projects/CoordinatingCrossThematicProjects/Scenarios/fr-3.2_final-report_vol5.pdf
- European Commission. 2006. Indicative Guidelines On Evaluation Methods: Ex Ante Evaluation, Directorate-General Regional Policy, Thematic development, impact, evaluation and innovative actions, Evaluation and additionality. Working Document št. 1, Avgust.
- Faludi A. Territorial Cohesion: Old (French) Wine in New Bottles? Urban Studies, 41/7(2004):1349-65, http://homepage.univie.ac.at/andreas.faludi/6_2%20Territorial%20cohesion_Old%20French%20wine.pdf
- Ferge Z. 1991. The Mechanisms of Social Integration: The Role of the Market, v: Kenneth J. Arrow (ur.): Issues in Contemporary Economics. Vol. I. Markets and Welfare. Macmillan (in Association with the International Economic Association) 1991. Proceedings of the 9th World Congress of the International Economic Association,

- Athens 1989.
- Fortes M.M., E. E. Evans-Pritchard. (1940). Introduction, v M. Fortes, E.E. Evans-Pritchard (ur.), *African Political Systems*. London: Oxford University Press
- George C., C. Kirkpatrick. 2003. Methodology for Assessing the Effectiveness of National Sustainable Development Strategies, Impact assessment research centre working paper series Paper No: 1 A IARC Administrator, Institute for Development Policy and Management, University of Manchester, <http://www.man.ac.uk/idpm/iarc>
- GHK, PSI, IEEP, CE, National Evaluators. 2002. The Contribution of the Structural Funds to Sustainable Development: A Synthesis Report to DG Regio, EC. 2002a. Volume 1-2. London, Brussels, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/doc/sustainable_annexes.pdf, [VIII/06]
- GHK. 2002b. Thematic Evaluation on the Contribution of the structural Funds to Sustainable Development. A Synthesis Report (Volume 1) to DG Regio, EC.
- Giddens A. 1989. Nova pravila sociološke metode. Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta, Studia Humanitatis, prevod Zlata Gorenc, (New Rules of Sociological Method: a Positive Critique of interpretative Sociologies, 1976, London: Hutchinson), 221str.
- Gil D., M. Pereira, J.A. Teixeira. The multi-scale approach of territorial cohesion: an analysis from the European periphery. Predstavljeno na Regional Studies Association, Conference 2011, 16.–18. Marec 2011, Bled, Slovenija. What Future for Cohesion Policy? An Academic and Policy Debate, <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2011/mar-slovenia/papers/Gil.pdf>
- Golobič M., N. Marot. 2011. Territorial impact assessment: Integrating territorial aspects in sectoral policies, *Evaluation and Program Planning* 34(2011):163–73.
- Golobič, M., Marot, N., Radej, B., Tomšič, M. G., Kontič, B., & Gulič, A. 2008. UIRS - Urbanistični inštitut RS. 2007. Spremljanje in presoja prostorskih vplivov sektorskih politik. Ciljni raziskovalni program »Konkurenčnost Slovenije 2006-2013«, Končno poročilo. Ljubljana: Urbanistični Inštitut RS, 137 str.
- Granovetter M. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91(1985):481-510.
- Habermas J. 1984. *The Philosophical Discourse of Modernity*, Cambridge: Polity.
- Hayek F. 1992. Usodna domišljavost. Ljubljana: KRT, št. 69, 173 str.; prevedel S. Gaber.
- Husserl E. 1970. *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*. Northwestern University Press.
- Integrating environmental considerations into other policy areas - a stocktaking of the Cardiff process, COM(2004) 394 final
- Jensen M.C. Integrity: Without It Nothing Works, Intervju s Karen Christensen, *The Magazine of the Rotman School of Management*, jesen 2009, str. 16-20, Harvard NOM research paper št. 10-042
- Kasteel H. 2005. Spatial Quality of Interreg Projects. Groningen, Workshop report 1, <http://www.town-net.nl>
- Lafferty W.M., J. Meadowcroft. 2000. *Implementing Sustainable Development. Strategies and Initiatives in High Consumption Societies*, New York: Oxford University Press.
- Landecker W.S. Types of Integration and Their Measurement. *American Journal of Sociology*, no. 56(1951), 332-340.
- Leontief W. Environmental Repercussion and the Economic Structure: An Input-Output Approach. *The MIT Press, Review of Economics and Statistics*, 52/3(1970):262-71.
- Leopold L. B., F.E. Clarke, B.B. Hanshaw, J.R. Balsley. 1971. A procedure for evaluating environmental impact. Washington: Geological Survey Circular 645, 13 str.
- Lockwood, D. 1964. Social Integration and System Integration, v G. K. Zollschan, H. W. Hirsch (ur.), *Explorations in Social Change*. Boston: Houghton Mifflin.
- Macdonald J. 1995. *Sociology*. New Jersey: Prentice Hall.
- Mauricio J. Social Integration, System Integration and Collective Subjectivity. *Sociology* 34/2(2000):225-41.
- Medeiros E. 2011. Territorial Cohesion: a conceptual analysis. Lizbona: Centro de Estudos Geográficos (CEG), Lisbon University.
- Münch R. 2001. Article: Integration: Social, v Smelser, N.J., Baltes, P. B. (ur.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Amsterdam: Elsevier, Vol. 11, str. 7591- 7596.
- NEP - Resolucija o nacionalnem energetskem programu. 2004. Ur.l. RS, št. [57/2004](http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r05/predpis_NACP45.html). http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r05/predpis_NACP45.html, [X/07].
- Nordregio. 2003. ESPON 2.2.1. Territorial Effects of Structural Funds. First Interim Report Stockholm, Nordic Centre for Spatial Development, 37 str.
- O'Neill J. 1993. *Ecology, Policy and Politics: Human Well-Being and the Natural World*. Routledge and Kegan Paul, London., 230 str.

- Partnership for Integration - A Strategy for integrating Environment into European Union Policies, COM (98)333 PBL. 2009. Territorial Impact Assessment of Territorial Cohesion for the Netherlands. The Hague/Bilthoven, Netherlands Environmental Assessment Agency (PBL).
- Perkmann M. Social integration and system integration: reconsidering the classical distinction. *Sociology* 32/3(1998):491–507.
- Putnam R. D. 1993. *Making Democracy Work*. Civic traditions in modern Italy. Princeton, NJ: Princeton University Press. 258 str.
- Radej B. 2011a. Agregacijski problem kompleksnih družbenih vrednotenj. Ljubljana: Slovensko društvo evalvatorjev, Delovni zvezki SDE 3/4(2011), 59 str., <http://www.sdeval.si/Publikacije-za-komisijo-za-vrednotenje/Agregacijski-problem-kompleksnih-druzbenih-vrednotenj.html>, [VII/2010]
- Radej B. Sinteza vplivov nacionalnega energetskega programa na prostorsko kohezijo Slovenije. Delovni zvezki SDE, št. 2/2008, 47 str.
- Richardson T., S. Connelly. Value driven SEA Time for an environmental justice perspective?, v Tuija Hilding-Rydevik T., Á.H. Theodórsdóttir. *Planning for Sustainable Development – the practice and potential of Environmental Assessment*. Proceedings from the 5th Nordic Environmental Assessment Conference, Reykjavik, Iceland, 25 – 26 August 2003, Stockholm: Nordic council, 2004, www.nordregio.se
- Scheff T.J. 2002. The Emotional/Relational World Shame and the Social Bond, v *Handbook of Sociological Theory*, edited by Jonathan H. Turner, New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers.
- Schenk N.J. 2006. Modelling energy systems: a methodological exploration of integrated resource management. Groningen: University of Groningen, PhD Dissertation, Pogl. 6, str. 97-115, http://dissertations.ub.rug.nl/FILES/faculties/science/2006/n.j.schenk/06_c6.pdf, [VIII/07].
- Schnurr J., S. Holtz. 1998. The cornerstone of development. Integrating Environmental, Social, and Economic Policies. Ottawa: IDRC, <http://hdl.handle.net/10625/16067>
- The Territorial State and Perspectives of the European Union. 2011. Background document for the Territorial Agenda of the European Union 2020, <http://www.eu-territorial-agenda.eu/Reference%20Documents/updated%20Territorial%20State%20and%20Perspective%20of%20the%20EU%20May%202011.FINAL.pdf>
- Ulled A. 1999. Distance still matters?: Geographical Position and Spatial Integration in Europe. *Merit.sl*.
- UNCED. 1992. Agenda 21. United Nation Conference on Environment and Development, <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/index.htm>, [IX/06].
- Wacquant L. 1997. Reading Bourdieu's »Capital«. Foreword to the English-language translation of *The State Nobility* (Cambridge, Polity Press), <http://www.homme-moderne.org/societe/socio/wacquant/capital.html>, [III/07].
- Wallerstein I. 2004. *The Uncertainties of Knowledge*. Philadelphia: Temple University Press, 224 pp.
- Wallerstein I. Globalization or the Age of Transition?: A Long-Term View of the Trajectory of the World-System. *International Sociology* 15/2(2000):249-65.
- Waterhout B. 2008. The institutionalization of European spatial planning. Amsterdam: IOS Press. This interpretation is one of the dominant paradigms in the territorial cohesion debate.
- Weizsäcker E.U. von., A.B. Lovins, L.H. Lovin. 1997. *Factor Four: Doubling Wealth — Halving Resource Use*. A Report to the Club of Rome, London: Earthscan.
- Zelena knjiga o teritorialni koheziji. 2008. Teritorialna raznolikost kot prednost, SEC(2008)2550, Bruselj, COM(2008)616 konč, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0616:FIN:EN:PDF>

Naslov:	»Delna celota: primer prostorske kohezije«
Podatki o avtorju:	Radej Bojan, Mojca Golobič
Podatki o izdaji ali natisu:	1. Izdaja
Kraj in založba:	Ljubljana: Slovensko društvo evalvatorjev
Leto izida:	2012 (let. V, št. 2)
Naslov knjižne zbirke:	Delovni zvezek Slovenskega društva evalvatorjev / Working paper SES
Izvirni naslov dela (pri prevodu):	-
Podatke o nosilcu avtorskih pravic:	SDE, Ustvarjalna gmajna 2.5/Creative Commons 2.5, Slovenija
Podatek o nakladi (število natisnjenih izvodov):	Elektronska publikacija
Navedbo javnega financerja, če je publikacija izdana s pomočjo javnih sredstev:	-
Mednarodne identifikatorje (ISBN, ISMN, ISSN):	ISBN 978-961-92453
Maloprodajno ceno publikacije:	Publikacija je brezplačna

O Slovenskem društvu evalvatorjev

Ustanovljeno leta 2008 na podlagi Ustanovne izjave, z vizijo afirmiranja nepristranskega vrednotenja raznovrstnih fenomenov in učinkov delovanj družbe, ki pripomorejo k napredku celotne družbe, skupnosti in posameznikov. Deluje kot platforma civilne družbe neodvisnih strokovnjakinj s širokim profilom, potrebnim za doseganje sinergičnih učinkov vrednotenja. Društvo ima tri stalne komisije (za kodeks in standarde, za vrednotenje, študijsko komisijo in študentsko sekcijo).

O zbirki Delovni zvezki SDE

V zbirki so objavljeni znanstveni in strokovni prispevki s področja vrednotenja javnih politik in iz disciplin, s katerimi se to vrednotenje prepleta. Prispevki so večinoma recenzirani, večinoma imajo knjižnično signaturo in so brez izjeme prosto dostopni na spletnih straneh SDE.

Doslej izšlo v zbirki DZ/SDE

- 1/2008: »Vaje v seštevanju neseštevljivega« (B. Radej, 29 str.)
2/2008: »Sinteza vplivov nacionalnega energetskega programa na prostorsko kohezijo Slovenije« (B. Radej, 47 str.)
3/2008: »Meso-Matrical Synthesis of the Incommensurable« (B. Radej, 21 str.)
1/2009: »Anti-systemic movement in unity and diversity« (B. Radej, 12. str.)
2/2009: »Meso-matrical Impact Assessment - peer to peer discussion of the working paper 3/2008; report for the period 8/08-2/09« (B. Radej, ur., 30. str.)
3/2009: »Turistična regionalizacija Slovenije« (J. Kos Grabar, 29 str.)
4/2009: »Presoje javnih učinkov vladnih politik« (B. Radej, 18 str.)
5/2009: »Ciljno usmerjen državni proračun: med obeti in možnostmi« (B. Radej, 33 str.)
1/2010: »Beyond 'New Public Management' doctrine in policy impact evaluation« (B. Radej, M. Golobič, M. Černič Istenič, 25 str.)
2/2010: »Osnove vrednotenja vplivov javnih politik za priložnostne uporabnice/ke« (B. Radej, 43 str.)
3/2010: »Več-nivojski vidik družbene kompleksnosti in njen pomen za metodologijo družbenega raziskovanja - primer vrednotenja učinkov politik« (B. Radej, 57 str.)
1/2011: »Presečno določanje razvojnih prioritet« (B. Radej, Z. Kovač, L. Jurančič Šribar, 45 str.)
2/2011: »Primarna in sekundarna perspektiva vrednotenja politik / Primary and secondary perspective in policy evaluation« (B. Radej, 30 str.)
3/2011: »Agregacijski problem kompleksnih družbenih vrednotenj« (B. Radej, 41 str.)
4/2011: »Gibanje 99%: Z izključevanjem do skupnosti« (B. Radej, 42 str.)
1/2012: »Odličnost na kvadrat: samopresoja v javni upravi« (B. Radej, M. Macur, 41 str.)
2/2012: »Delna celota: primer prostorske kohezije« (B. Radej, M. Golobič, 31 str.)